

LJUBLJANSKI ZVON

MESEČNIK ZA
KNJIŽEVNOST
IN PROSVETO

LETNIK XXXV.

ŠTEV. 10.

OKTOBER 1915

Vsebina oktobrskega zvezka:

1. Vojeslav Molè: <i>Venus Anadiomene</i>	433
2. J. R. Glaser: <i>Balada o dveh. — V življenju</i>	434
3. Josip Kostanjevec: <i>Na solčnih tleh.</i> (Dalje prihodnjič.)	435
4. Milan Pugelj: <i>Puder</i> (Konec.)	445
5. Vseuč. prof. dr. Boris Zárnik: <i>O bojih v živalstvu</i> (Dalje prih.)	453
6. Pierre Louys: <i>Neprava Ester</i>	461
7. Dr. Fran Ilesič: <i>Benjamin Franklin v naši književnosti</i>	469
8. J. R. Glaser: <i>Ljubezen</i>	475
9. Dr. Zober: <i>Orumeneli listi Simonu Gregorčiču</i>	476
10. Književna poročila	479
Ivo Peruzzi: <i>Oton Župančič, Sto ugank. — Pierre de Coulevain, Amerikanka. — Vojaške narodne pesmi za šolo in dom. — Dr. Fr. Ilesič: Ivan Vrhovnik, Dva novomašna govora pred 100 leti.</i>	

„Ljubljanski zvon“

izhaja v zvezkih po enkrat na mesec ter stane na leto 9 K 20 h, pol leta 4 K 60 h, četrt leta 2 K 30 h, za vse neavstrijske dežele po 11 K 20 h na leto.

===== Posamezni zvezki se dobivajo po 80 h. =====

Izdajatelj in odgovorni urednik: Valentin Kopitar.
Upravništvo v „Narodni tiskarni“ v Ljubljani, Knaflova ulica št. 5.

Lastnina in tisk „Narodne tiskarne“ v Ljubljani.

Vojeslav Molè: *provizorjalet žé velon slabejih operov, nego je*

Venus Anadiomene.

S smejočimi se rožami odeni
oltar moj beli, potnik jasnolasi,
in s trtjem in bršljanom ga okraši
boginji večni Anadiomeni.

*Schaumborne
Lübne*

Glej, vsi pozabljeni so, vsi bogovi,
vse je zakril, prerasel mah stoletij,
le jaz leskečem sredi bogokletij
nesmrtna nad ginečimi rodovi.

Glej žrtvenik: na njem mi vse daruje
cvetočih src najčudežnejše sanje
in vse solze, ki kanile so vanje,
in vse opoje, neljubečim tuje.

Resnice iščeš, potnik jasnolasi?
Vse vzknilo iz Ljubezni je in Smrti . . .
In vse lepote so le moji vrti,
a vse tišine — moje sestre krasi.

Drhteč poljubi sneg mi belih grudi!
Naj radost spremlja te skoz zlate zarje,
naj gre ljubezen s tabo skoz viharje,
naj se najslajših ust ti čaša nudi.

A ko večerna zažare nebesa,
naj vaju sprejme sestra Smrt z družico,
nad skupno žarnico pa naj pravljice
ljubezni vitka zašumi cipresa . . .

J. R. Glaser:

Balada o dveh.

Razžalil jo je prvokrat,
in bridko je ihtela; —
a saj je mlada in on je mlad
in vse sta prebolela.

In žalil jo je mnogokrat
in mnogo je trpela, —
a saj jo vendar imel je rad,
ga rada ona imela . . .

Nekoč pa več jokala ni,
brez čustva nanj je zrla:
takrat iztekla iz ran je kri,
takrat je duša umrla. —

Ali je to poezija iz surovinstva živca

V življenju.

Ne želi nazaj si tira:
čas-starec ne zavira,
le urno vzemi si smeh!
Potem vse skrij v pozabo:
čas jadrno dalje s tabo
drči na svojih saneh.

In če ti drob pretrese
in če ti klobuk odnese, — *of poetično!!*
kaj hočeš? Mahni: prav!
In varno sani se primi:
ko posloviš se z njimi,
takrat ne bodeš zdrav. *Amen —*

Josip Kostanjevec:

Na solčnih tleh.

Povest.

(Dalje.)

Med šetalci je bil tudi Podlipnik. Izvabil ga je bil lepi dan pod milo nebo, da se naužije zopet krepkejšega zraka in se otrese prodajalniškega prahu. Sam samcat se je hotel stisniti v kak samotni kot ob obali ter razmišljati svoje življenske smeri in načrte, da dobe stalno obliko. Sedaj je imel že ves pogled v Burlattijevo trgovino, poznal je prednosti njegovih trgovskih zvez in virov, pa mu tudi niso ostali skriti nedostatki tako obširnega podjetja. Česar ni videl sam s svojimi očmi in spoznal iz lastne inteligence in prirojenega trgovskega čuta, na to ga je čestokrat nehote opozoril Demirose, ki je do pičice proučil iz trgovskih knjig vse Burlattijevo gospodarstvo in gmotno stanje. V obče je bilo to Podlipnikovo prijateljstvo z Demirosejem zanj dalekosežnih posledic in je tekom časa pripomoglo, da se je Podlipnik v svojem poklicu popolnoma utrdil.

Pri tem je tudi uvidel, da gre z Burlattijem navzdol in da je tukaj potrebno nujnoboljšanje. Morda tačas še sam Burlatti ni bil tako na čistem sam s seboj in ni slutil, kako naglo voz drevi proti dolini, kakor sta bila o tem prepričana Demirose in Podlipnik.

Podlipnik je razmišljal, kako bi se dalo to propadanje zaježiti, kako bi se dala ta obsežna trgovina rešiti in zopet postaviti na trdne noge. Ni mu bilo za Burlattija, pač pa za to, da bi se to propadanje ne čutilo na zunaj, da bi se ohranil kolikor mogoče še ves videz in ne bi se pred časom odtujila vsa velika in obsežna klientela. In tu je dozorela v njem misel, da mora to veliko podjetje preiti v slovenske roke ali vsaj pod slovenski vpliv, še preden se na zunaj začutijo in zaznajo posledice razpadanja.

Prav danes je bil samo v te misli vtopljen. Neka slutnja ga je navdajala, da se bližajo z naglimi koraki težke ure za Burlattija in njegovo trgovino. Prevelikega in premogočnega sovražnika si je brez potrebe nakopal s Fabrom, ki je bil znan, da ne odpusti razžaljenja nikdar. In po zatrdilu Demirosejevem so vstajale v ožjem krogu Fabrovem govorice, da so vse misli Fabrove obr-

njene na to, da plane o pravem času na Burlattija ter zagospoduje tudi nad njegovim podjetjem. In kakor bi bil Burlatti udarjen z nenadno slepoto, ni sedaj čutil in slutil še nobene nevarnosti. Na njegovem čelu še ni bilo videti nobenih skrbi. Vse njegove misli so bile v tem času obrnjene edinole na to, kako pride do najvišjega cilja svoje častihlepnosti, do stola v mestnem svetu. Za vse drugo se mu je menda zdelo, da je še mnogo časa in da se da potem urediti s srečno roko v enem samem trenutku.

Podlipnik je stopal zamišljen po najsamotnejših potéh parka in dospel na grljanski strani nizko doli do obrežja. V zatišju tik morja je sedel na samotno klopo.

Tu so se njegove prejšnje misli predle dalje in postajale vedno jasnejše. Da, ako bi on imel toliko prihranjenega, potem bi vedel, kaj mu je storiti. Pod njegovimi rokami bi se voz ustavil in zopet naložil, ne da bi se zapazila izguba. Toda o tem ni niti govora. Ali bi ne bilo najbolje, pridobiti za to misel druge tržaške slovenske trgovce? Saj jih je več, ki imajo premoženje. Da bi se združili v tej misli in o pravem času ponudili Burlattiju sotrudištvo. In iz sotrudištva bi zrastle njih premoč in iz nje gospodstvo. Posledica je seveda velika slovenska firma, ki bi razpredla svoje niti po vsem jugu. Na lep način bi bil rešen Burlatti, brezskrbno bi se lahko umaknil s svojim italijanstvom v zasluženi in mirni pokoj. Ako pa pride na površje Fabro tudi tukaj, tedaj je vse izgubljeno, bogve za kako dolgo vrsto let. Kaj storiti, kje naj prime?

Nemirno se je Podlipnik premikal na klopi, nervozno mečkal med prsti pozno jesensko cvetico, ki jo je bil utrgal ob poti. Njegovo oko je begalo od vala do vala po morski gladini, kakor bi iskalo tam pomoči ali vsaj dobrega sveta.

Toda čemu se muči s tem? Demirose tudi ve o vsem, a se niti ne zmeni za vse skupaj. Kaj mu je Burlatti! Zakaj bi ga ne pustil njegovi usodi, da počasi in tiho ali pa tudi hrupno izgine s površja? Toda ne, tu je vmes vse nekaj drugega, tu so višji cilji. Burlatti ne sme izginiti, dokler ni na njegovem mestu Slovenec! Zato se mora varovati, zato mu je treba skočiti na pomoč, še preden bi mogel spoznati, od kje ta pomoč prihaja in čemu se mu ponuja.

Tedaj so pa njegove misli krenile na drugo pot. Elza! Kaj je z njo? Ali ni stopila nekako na pot njegovega življenja z zaupanjem do njega in z redko odkritosrčnostjo? Ali ni njegova dolžnost, da varuje žensko, ki ga prosi pomoči, ki se zateka k njemu? Toda, čemu ravno k njemu? Ali ni morda to več nego samo zaupanje?

Kaj pravi njegovo srce, kadar se spomni Elze? Nekaj svetlega in lepega je v tem spominu, pa tudi silno žalostnega. Onega globokega prepada med njo in med njim, ki ga povzročata bogastvo in sijaj, onega se ne boji več, vse kaže, da bo izginil. A še hujši je prepad, ki ga je izkopal sam in radovoljno, žrtvujoč se narodnostnemu principu. Ali ne delajo drugi v tem oziru drugače? So li tako ozkosrčni kot on? Porenta! Kako je poudarjal svojo srečo, kako zadovoljno se je smejal. V tej svoji sreči nima niti časa misliti na kaj drugega. Ali ne bi bil prav tako srečen tudi on? Elza ima v sebi vse vrline, ki bi jih on zahteval od svoje neveste. In vendar ni niti misliti na to. Njegova prisega ne sme biti prazna beseda, mora držati za sedaj in za vse večne čase!

Skoro glasen je bil njegov vzklik. Ozrl se je, ali ga ni čulo tuje uho.

In res ga je čul nekdo. Nekoliko više med grmovjem za njegovim hrptom je bila druga klop, skrita v ozadju. Na njej je sedel postaren mož, napol gosposko napol meščansko oblečen, s črnim širokôkrajnim klobukom na glavi. Njegove oči so se v tem trenutku srečale s Podlipnikovimi. Oba sta se gledala nekoliko hipov. In Podlipniku se je zdelo, da je ta obraz že nekje videl, a ni se mogel spomniti, kje bi to bilo. A zavedal se je, da je moralo biti že davno, davno. In da so bili tistikrat lepši časi od sedanjih. Toda dolgo ni mogel misliti na to, zakaj na ovinku so se začuli glasovi in zagledal je po poti navzdol prihajajočega Porento v večji družbi. In svojim očem ni verjel, ko je takoj za njimi ugledal gospo Burlattijevo z Elzo in drugimi otroki.

„O, o, Podlipnik. Tudi ti tukaj? Pozdravljen!“ je vzkliknil Porenta, ko je zagledal Podlipnika.

Mož na gornji klopi se je v tem času naglo dvignil in strmel navzdol v Podlipnika. Kakor bi bilo Podlipnikovo ime vzbudilo v njegovi duši burne spomine, tako se je viden nemir polotil njegovega bitja. Toda nihče ni pazil nanj, nihče se ozrl tja gori. Počasi je tujec zopet sedel na klop, poveznil klobuk na oči in sklonjen naprej opazoval družbo pod sabo.

Podlipnik je bil za trenotek v zadregi, ko je videl, kdo prihaja. Pa kmalu se je pomiril in toplo stisnil roko Porentovo.

„Tu moja soproga, tu otroci,“ je predstavil Porenta. „In tu gospa Burlattijeva z gospodično Elzo.“

Ko je Podlipnik pozdravil novo znanko, gospo Porentovo, se je poklonil Burlattijevi in Elzi. Obe sta ga pozdravili prijazno in

neprisiljeno. Elza pa je stopila prav tik njega/ter mu podala roko, povzdignivši svoje velike oči k njemu.

„O, o, saj se poznate, kakor vidim,“ je hitel Porenta.

„Že precej časa,“ je menila Burlattijeva.

In razjasnili so Porentovim, odkod in odkedaj.

„Pa mi nisi zadnjič tega povedal, ko sva se srečala,“ se je razvnel Porenta. „Mi smo stari prijatelji z Burlattijevimi, celo nekoliko v sorodu je moja soproga z gospo Burlattijevo. Toda, hajdi z nami! Nekoliko časa, dokler je še solnce, se izprehodimo po teh nasadih, potem smo pa namenjeni počasi do Barkovlj. Tam čašo vina in nekoliko prigrizka, nato s tramvajem proti domu. Lepa partija, krasna in pa solčni zahod danes!“

Podlipnik se je priklopil družbi, ki je zavila zopet po poti navzgor in dalje po ravnici proti gradu.

Istočasno, ko je izginila družba za prvo sečjo, se je dvignil tudi tujec na klopi nad njimi in krenil po tisti poti počasi za njo. kakor bi pazil, da se mu preveč ne oddaljijo, da vsaj vedno sliši njih glasove na ovinkih. Semtertje je pospešil korake, kakor bi se bal, da se mu oni ne izgubijo izpred oči.

Posebne pozornosti pa ni bilo treba, zakaj precej glasna je bila ta družbica. Za to so zlasti skrbeli otroci. Dolgo že niso bili tako prosti in sedaj niso vedeli, kaj bi počeli, s čim bi izražali svoje veselje in notranje zadovoljstvo. Poti so jim bile preozke, žične ograje prenizke, grmovje prebujno. Vmes vrišč in vpitje, da bi prebilo železna ušesa. Mnogo so se morale dame truditi, da so krotile to neugnano razposajenost.

Zato sta bila Porenta in Podlipnik vedno nekoliko korakov naprej in v svojih pogovorih nemotena.

„Večkrat sem te dni že mislil^m nate, prijatelj, kako bi tudi ti lahko podpiral naša stremljenja in naše odgojevalno delo,“ je govoril Podlipnik. „Glej, započeto je že na mnogih straneh, tudi moja malenkost se mu ne odteguje in kakor je videti, ne pada seme na peščena tla. Tako mi zatrjujejo vsi, ki so z mano vred prevzeli težavno nalogo ljudskega izobraževanja v Trstu. Predvsem je treba vzbuditi narodno zavest v vsakem poedincu, nobenega, niti najmanjšega ne smemo izgubiti. In ko smo to zavest vzbudili, ni več posebno težko, da jo tudi utrdimo.“

Porenta se je smehljaj in poslušal, toda rekel ni ničesar.

„Še vedno nam manjka sodelavcev, premalo nas je,“ se je vedno bolj zavzemal Podlipnik, „da bi započeli veliko delo na vseh koncih

in krajih, vsak po svojih močeh. In o pravem in ugodnem času, da izkušamo rešiti tudi tiste, ki nam jih je že skoro požrlo mesto in pogoltnilo sovražno tujstvo. Pri svoji inteligenci bi nam bil vrlo dobrodošel sotrudnik, saj sem te poznal v Ljubljani kot navdušenega in za vso prosveto vnetega narodnjaka.“

Porenta se je še vedno smehljaj in molčal, kakor bi mu Podlipnikove besede na vso moč laskale.

In Podlipnik je nadaljeval:

„Da, sigurno računam nate, prijatelj! Toliko časa, vem, da boš žrtvoval svojemu narodu, dasi si zelo zaposlen. Torej, kako misliš, Porenta?“

Porenta se je ustavil pred njim. Položil mu je roko na ramo in se nehal smehljati.

„O, o, nič ne rečem, prijatelj. Kaj naj bi rekel?“ je hitel in prestopal z noge na nogo. „Nič ne rečem, toda —“

Hipoma se je odmaknila njegova roka s Podlipnikove rame, naglo se je okrenil ter stopal dalje. Nervozno je odtrgal nekoliko listov z bližnjega lovorovega grma in jih mečkal med prsti.

„Toda?“ je vprašal Podlipnik začudeno.

„Prav imaš, Podlipnik. Res je, nisem pozabil, da sem Slovenec. O, o, gotovo je to res, kakor se res pišem Porenta. Koliko sem že prestal zaradi svojega mišljenja tukaj v Trstu, v uradu, pa tudi na ulici, zlasti v prvih časih svojega tukajšnjega bivanja. Pa kaj sem imel od tega, prijatelj? Nehvaležnost in zapostavljanje! In ničesar drugega, tako ti povem. In izprevidel sem, dasi pozno, da se ni treba izpostavljati in sem se zaprl na svoj dom. In tam ostanem, prijatelj, zakaj mož in oče mora predvsem skrbeti za svojo družino. Nobeden več me ne premakne. Slovenec pa ostanem, svoje matere ne zatajim, tako ti povem, sicer pa nikamor več!“

Zagnal je zmečkane liste daleč v stran in nadaljeval:

„Lepo te prosim, razmere so tukaj drugačne kot v Ljubljani. Tam se morda res kedaj zdani, tam je Slovenec na svojih tleh in ne morejo mu zameriti toliko, ako malo porogovili. S tega stališča sem tamkaj včasih malo porogovil tudi jaz, pa se nisem bal. Toda tukaj je nekoliko drugače. Kakšne pravice pa imamo mi tukaj v tujem mestu, ko smo samo njegovi gosti? Ali naj gosti razbijajo in pomečejo čez prag svoje gostitelje? In našim ljudem dajajo za služka, da ne poginejo, da lahko lepo skrbijo za svoje družine, pa da bi delavce hujskali proti njim, dobrotnikom. To bi ne bilo značajno od nas miroljubnih Slovencev, ki smo vajeni, da dajemo in

puščamo vsakemu svoje. Vsak pravicoljubni človek mora to pripoznati.“

Podlipnik je bil presenečen. Nehote so mu noge zastale, da je ostal za tovarišem.

„Vsakemu svoje, Podlipnik,“ je dalje pridigal Porenta. „In tako bo mir in Slovenci se bomo lahko razvijali v miru in samiobsebi in po naravnih zakonih. Pa še to ti povem, Italijani so dobri ljudje, dobre duše. Čemu bi mi rušili slogo, ki tako lepo vlada med njimi in nami!“

V Podlipniku je vrelo, roke so se mu tresle in bilo mu je, kakor bi ga nevidna roka tiščala za vrat. Hotel je nekaj odgovoriti, toda namesto besede je bruhnil iz njega hripav grohot, ki se ni dal ustaviti.

Porenta se je naglo obrnil in stopil nekoliko korakov nazaj po poti proti zaostali družbi.

„Slovenec ostanem, prijatelj, z dušo in telesom,“ je še govoril, bližajoč se svoji ženi.

„Kaj praviš, atek?“ ga je vprašala žena italijanski.

„O, o nič posebnega, dragica. Pomenki s prijateljem,“ je odgovoril istotako italijanski.

„Pa morajo biti nad vse veseli vajeni pomenki, da se oni gospod tako od srca smeje,“ je dejala žena in stopila hitreje proti Podlipniku.

Podlipnik se je med tem že nekoliko pomiril.

„Nekaj lepega vam je moral povedati moj mož, ta porednež se vedno šali,“ je rekla Podlipniku.

„Ne tajim, gospa. Menila sva se namreč, kako lepo je biti Slovenec in koliko ugodnosti imajo Slovenci v Trstu. In trdil mi je, da je tudi on Slovenec z dušo in telesom zaradi teh ugodnosti. In da tudi vi, gospa, znate prav dobro slovenski zato, ker čutite z njim,“ se je neusmiljeno rogal Podlipnik.

Porenta ga je strupeno pogledal, a takoj se sklonil k otrokom. Ona pa je vprašala povsem naivno:

„Žlovenes? Kaj je tisto žlovensgo? Ščavo, no? Kaj ne?“

Podlipnik je skoro omahnil, toda v tistem hipu je že dospela druga družba do njih.

„Proti izhodu moramo,“ je dejala gospa Burlattijeva, sicer ne pridemo še za dne do Barkovlj.“

Ko so dospeli na cesto pred grad, je privozil nenadoma mimo Burlattijev voz. Kočijaž je takoj ustavil.

„Da se konji izprehodijo, mi je ukazal gospod, da se peljem do Miramara,“ je dejal gospe Burlattijevi.

Otroci so takoj poskakali na voz in se začeli na njem prekučavati. Peljati so se hoteli brezpogojno.

Za vse ni bilo prostora v vozu, nekdo pa je moral stopiti k otrokom za varuha. Gospa Burlattijeva je silila Porentovo, naj se ona pelje; toda nazadnje se je morala vdati sama in je sedla v voz. Počakati je obljubila z otroki v Barkovljah, da se izlet dovrši, kakor je bilo dogovorjeno.

Med veselim ukanjem otrok je oddrdral voz po prašni cesti.

Nekoliko časa so stopali zaostali skupaj ob obali. Toda razvneti se ni mogla živahna in neprisiljena zabava med njimi po tem, kar se je bilo zgodilo med Podlipnikom in Porento.

In tako se je naredilo, da so se razvrstili v dva para. Ob Elzini strani je hodil Podlipnik in nekoliko za njima Porenta s svojo soprogo ...

„Dolgo sem že iskala prilike, da bi govorila z vami na štiri oči, gospod Podlipnik,“ je dejala Elza, ko sta bila sama med seboj. „In glej, danes se je našla nenadoma, res srečno naključje.“

„Srečno naključje zaradi mene? Potem sem srečen jaz, gospodična.“

„Brez fraz, gospod Podlipnik. Spominjate se še gotovo, ob kaki priliki sva zadnjič govorila na samem in zakaj sem vas ustavila, ko ste odhajali od mojega očeta. Tistikrat sem vam rekla, da vam zaupam in danes vam moram ponoviti, da se tisto zaupanje do vas medtem v meni ni nikakor omajalo ali zmanjšalo, pač pa povečalo.“

Podlipnik se je nemo priklonil. Elza pa je nadaljevala:

„No, pri vsem tem zaupanju vas danes ne prosim več tega, kar sem vas prosila tistikrat. Ni več treba. To sem vam hotela povedati, da se ne boste mučili, kako bi ugodili moji prošnji, da ne bi pri tem izdali svoje narodnosti.“

Podlipnik se je zganil.

„Kdo vam je pravil o tem, gospodična? Res, priznati moram, da mi je bilo nad vse težko, ko sem se pri sebi odločil, da ne krenem s poti, ki jo od mene zahteva moja narodnost. Težko samo zaradi vas. Toda to so bili skrivnosti moje duše in nobenemu jih nisem razodel. Iz česa ste jih uganili, gospodična?“

Elza mu je pogledala mirno v oči in dejala:

„Vi imate prijatelja, ki ugame vsako vašo misel. Temu prijatelju zaupam tudi jaz. On mi je pomagal rešiti to uganko.“

„Demirose!“ je vzkliknil Podlipnik.

„Da, Demirose. Pozna vas natančno in ker je vaš prijatelj in meni vdan, je smatral za svojo dolžnost, da mi je razodel svoje misli. Da vas ne bom krivo sodila, ako boste morali prizadeti mojemu zaupanju nenaden udarec.“

Podlipnik ni vedel, kaj bi odgovoril. Takšnih ozirov se ni nadejal. Ona pa je nadaljevala:

„Kakor sem vam rekla, sedaj ne potrebujem več te usluge od vas in lažje mi je, da je ne potrebujem. Moj oče je namreč proti Fabru podlegel, namesto njega kandidirajo Fabra. Kakšen udarec je to za mojega očeta, si lahko mislite, ako ga le količkaj poznate. A zna se premagovati, k vsemu se le smeje in vsakemu, kdor ga hoče poslušati, pove, da mu je tako ljubše. Tudi v časopisih je že snoči izjavil, da radovoljno odstopi in da naj se glasovi združijo za Fabra. Javnost je torej pomirjena. Na skrivnem pa imajo njegovi somišljeniki nalog, da delajo zanj, kakor bi sam o tem ničesar ne vedel in varajo volilce, da ga morajo prav zaradi tega voliti. To ni po mojem okusu, gospod Podlipnik. Tako se vam ni treba prav nič več ozirati na mojo nekdanjo prošnjo.“

Umolknila je in se zazrla tja na morje, kjer se je pravkar začelo potapljati solnce v valove. Hipoma pa se je obrnila k njemu, položila je svojo roko rahlo na njegovo ter rekla:

„Mnogo vem, gospod Podlipnik, verujte mi! In ni veselo moje srce te bridke resnice.“

Prijel je nje drobne dolge prste in dahnil nanje rahel poljub.

„Ne veste, kako mi je hudo, gospodična Elza. Zakaj so se morala križati ravno najina pota?“

Počasi je spustil nje prste in sklonil glavo.

Ona pa je skušala vjeti njegov pogled ter se pripognila bliže k njemu.

„Tako se je moralo zgoditi, gospod Podlipnik,“ je dejala skoro šepetajoč. „Naj vam ne bo žal za tiste lepe misli, ki so prihajale samoobsebi meni nasproti, kakor ni meni žal za moje, ki so vas tolikrat iskale.“

„Gospodična Elza!“ je viknil Podlipnik omamljen.

„Bodiva si vsaj zvesta prijatelja odsedaj, gospod Podlipnik,“ je dejala Elza sedaj še tiše in videti je bilo, kako se je skoro zgrudila pod težo teh besed.

Podlipnik ni odgovoril ničesar. V njegovi notranjščini se je bojeval hud boj. Za trenotek je omahoval. Kje na svetu se mu bo ponujala še takšna sreča? Vse, vse bi bilo njegovo v njeni veliki ljubezni. Samo roko mu je bilo iztegniti in najsrečnejši človek bi bil na svetu. Primi! Glej Porento! Pri spominu na Porento se je hipoma odločila zmaga. Ne, ne v vrsto s takšnimi nikdar!

„Da, gospodična Elza, tu moja roka na večno prijateljstvo!“ je dejal tiho, a odločno. In bilo mu je, kakor bi se bila velika skala odvalila od njegovega srca . . .

Zadnji solčni rob se je bil potopil v valove in škrlatasta zarja je rdečila v velikanskem polkrogu zahodno nebo. V njej so rdela daljna jadra ribiških čolnov in ladij, jedva vidno se premikajoča. Še enkrat je splamtel obok v vsem svojem veličanstvu in že so lezle vijoličaste sence iz morske globine više in više. In vijoličasta barva se je hipoma prelila v temnejšo, nad vso nedogledno ravan je legla tajinstvena noč. Visoko gori se je utrnila prva zvezda . . .

Elza je položila svojo roko v Podlipnikovo. Molče sta tesno drug ob drugem nadaljevala svojo pot.

Zasvetile so se odbližu luči barkovljanske, iz nizkega zvonika se je oglasil večerni zvon. V tem zvonjenju je Podlipnika hipoma pozdravila domovina čez gore in doline.

Ob sebi je začutil vso toploto Elzine roke. In nekaj neizrečeno težkega se ga je zopet polastilo. Tedaj se je za hipec ustavil in se sklonil k njej in pritisnil je vroč poljub na njena ustna. Spreletelo je blaženstvo vse njegovo bitje, ko je čutil, da mu ga je vrnila, rahlo in vdano . . .

Bližale so se stopinje Porentove in njegove soproge. Podlipnik se je vzdramil in rahlo potegnil Elzo za seboj. —

V prvi gostilni v Barkovljah je čakala gospa Burlattijeva z otroci. V zgornjih prostorih so posedli okoli samotne mize, zakaj v pritličju ni bilo več niti najmanjšega prostora. Vse zasedeno do zadnjega koticčka. Povsod sami zadovoljni in veseli obrazi, povsod šum in vrišč. V kuhinji se je peklo in cvrlo, v kleti so žvenketali kozarci in se polnile steklenice. Gostilničarju se je svetil obraz in se mu potilo čelo. Že dolgo ni imel takšne bere, že dolgo ni tako zaporedoma škripala pipa pri sodu.

Kolikor je bilo tu spodaj bolj živahno, toliko dolgočasneje je bilo zgoraj. Družba se nikakor ni mogla razvneti. Gospa Burlattijeva se je zaman trudila, da bi postal pogovor nekoliko živahnejši. Tudi Porenta je bil tih in molčeč, kakor bi bil izgubil jezik po poti.

Podlipnik pa je bil bled in videti izmučen. Tudi damam se ni ljubil govoriti, nekaj jim je hodilo navzkriž. Celo otroci so sedeli mirno na odkazanih sedežih, razkričali so se bili po poti in prevzel jih je bil sveži večerni zrak.

Čez nekoliko časa je stopil v to sobo nov gost. Vsi so se ozrli. Prvi njegov pogled je veljal Podlipniku. Premeril ga je od nog do glave in nato sedel za nasprotno mizo. Kadar se je Podlipnik ozrl proti njemu, je videl, da je tujčev pogled vpert v njega.

Podlipnik je takoj spoznal v njem tujca iz miramarskega parka. Očividno je bilo, da jim je sledil hote naravnost do tukaj. Iz katerega vzroka? In sedaj je bil še bolj prepričan, da je ta obraz že nekje videl, videl v davno minolih časih. Nekaj ga je siloma vleklo k temu tujcu, zdelo se mu je, da mu ima mnogo povedati. In ni mogel oči več obrniti od njega. Stopil bi k njemu in ga vprašal po imenu, podal bi mu roko kakor staremu znancu, kakor prijatelju, vračajočemu se po mnogih letih velike bridkosti v mirno domače zavetje.

Iz takšnih misli ga je zbudila gospa Burlattijeva, ki je zaželela, da bi se napotili proti domu. Plačali so torej in odhajali. Zadnji med njimi se je razvrstil Podlipnik. Ko je odhajajoč za drugimi pozdravil tujca, je ta nenadoma vstal in pristopil k njemu.

„Slišal sem vaše ime že v Miramaru in sedaj brezdvomno tudi tukaj v tem prostoru. To ime me spominja na nekoga, ki je bil ljub mojemu srcu. Ali ne bi mogel še nocej na samem govoriti z vami, gospod Podlipnik?“

Glas se je tresel tujcu, ko je govoril, in notranja razburjenost se je pojavljala v njegovih kretnjah.

„Z veseljem, kadar hočete,“ je potrdil Podlipnik. „Kar povejte, kje se dobiva. Takoj ko se ločim od družbe, pridem.“

„Stanujem v hotelu Evropa, vrata 17. Tam me dobite, kadar pridete.“

Podlipnik je obljubil. Ko je hitel za drugimi, se ga je lotila velika razburjenost. Ta tujčev glas, ta glas! Ali ga ni že nekdanj slišal? V tem razburjenju je pozabil na vse druge današnje dogodke. Šele Elzin glas ga je vzdramil in ga postavil nazaj v sedajnost, ko mu je stopila ob stran in ga vprašala:

„Kod potujejo vaše misli, gospod Podlipnik?“

Prijel se je za glavo in se ustavil. Toda odgovoriti ni utegnil ničesar več, zakaj bili so že pred Burlattijevim stanovanjem . . .

(Dalje prihodnjič.)

Milan Pugelj:

Puder.

(Konec.)

In korakala sta med močnim dežjem, ki se uliva v našem solnčnem Primorju samo za kratke čase, a tiste kratke čase lije kakoriz škafa.

Ko je prinesla tisti dan gospodinja večerjo na mizo, je postala tik Obadnika in položila predenj ključ, od katerega je visela medena pločica s številko petindvajset.

— Greti mi je prinesla nekaj obleke, da jo operem. V žepu je pozabila ta ključ. Svojo sobo ima nekje v mestu.

— Kaj bo pa ž njo? je vprašal Obadnik osuplo.

— Vprašajte jo!

Gospodinja je vzela ključ in se rezko odsmejala v kuhinjo. Tovariši so spričo tega slučaja razpravljali pozno v noč. Sklenili so, da je življenje kruto, to pa posebno zaradi tega, ker so ljudje krivični.

* * *

Ljubica Jože je bila tiste čase prsata in nekoliko kozava likalka v starem mestu. Neko poletno nedeljo je prišel okoli osme ure zjutraj od nje v stanovanje tovarišev, ki so bili še vsi v posteljah. Stanovali so v dveh sobah. V prvi sta spala Viktor in Peter, v drugi pa Franci in Obadnik. Joža je zbudil Obadnika, ki je pogledal razmršen in z razgaljenim vratom po sobi. Takoj nato so se tudi ostali prebudili. Franci je sedel v postelji in si mel oči, Peter je prišel v spodnji obleki in sedel na kovčeg, Viktor je zajahal v samih spodnjih hlačah stol in podprl s pestjo brado. Joža je korakal po sobi. Bil je črno oblečen, hlače široke, manšete okrogle in ogromne, svršnik okoli ram in kazal je s fantovsko prijaznostjo široke bele zobe.

— Včeraj, je dejal, pa menda nisi videl Grete, kaj?

— Ne! je odgovoril Obadnik. Popoldne mi je rekla, da jo boli glava in da pojde zvečer takoj spat.

— Haha, se je zasmejal Joža. Je šla spat, je! V sobi tik moje likalke sta bila z rdečim Mažarjem, grdim kakor vrag. Zdaj sedi v kavarni, slamniki je pa tam pozabila. Saj sem ti rekel, dar božji, ona je . . .

Joža je spet izpregovoril tisto besedo, ki je Obadnika tako strahovito zadela. Pričelo je goretu po njem in vzbudil se je resnično veliki sum, da je morda resnica, kar sliši uho in noče s strahom doznati zaljubljena glava. In še bolj so govorile za to nenadne izpremembe, ki so se vršile z Greto. V torek jutro je ni bilo več v kavarni in potem je izginila do konca tedna. Obadnik je slutil v svojih dobrih namerah, da je premenjala službo po njegovem nasvetu. In da je nanjo čakal, si je izbral najlepšo modno trgovino za žensko manufakturo. Tja je letel opoldne, ob poldveh in zvečer ob polosmi uri je stal tik stranskega vhoda, kjer so odhajale prodajalke in delavke. Nato pa je izsledil Viktor Greto v starem mestu. Pozno popoldne jo je srečal v ozki stranski ulici. Povedala mu je, da stanuje pri rodbini starega železničarja tik gostilne, ki se ji pravi „Pri treh šmarnicah“. Iz par besed, ki jih je govorila ž njim, je posnel to, da je Greti čudna in izpremenjena. Smeje se neodkritosrčno, plaho, negotovo, gleda zbegano, pozna se ji, da živi v slabih razmerah in nima obleke.

Franci se je pri teh besedah udaril po čelu in dejal:

— Razmere so krive, samo razmere. Še je čas, Božidar, še jo lahko rešiš!

In Božidar je zajavkal:

— Kako?

— Najprej v manufakturo, je dejal Viktor.

— Kar ti vedno pravim, to velja tudi zdaj, je trdil Peter. Ti moraš nastopiti, ti se moraš pokazati moža. Da te ima rada, to je gotovo, a nima te rada kot moža ali čvrstega fanta, nego kot punčko, slabotnejšo od sebe. Vzemi jo najprej v roke: Reklo se mi je to in to, da si bila z Mažarom, pozabila slamnik . . . kako, kaj? Govori!

Obadnik je omahoval sem in omahoval tja, a nazadnje je omahnil v še vrelejšo ljubezen. Sedel je in pisal Greti pismo, kjer jo je prosil za sestanek pri Joži. Pismo je nesel Franci in se vrnil z ugodnim odgovorom.

Bilo je pozno poletno popoldne. Soba Jože je bila tiha in hladna. Rdeča zofa za mizo je leno in udobno vabila s svojimi velikimi rožami, temno pregrnjena postelja je mirno spala ob steni, mehki stoli so stezali nazaj svoje zleknjene hrbte, na mizi pa so povešale glave trudne teje in širile krog sebe opojen vonj. Obadnik je bil priprl žaluzije, roke je prekrizal na hrbtu in hodil mimo mize po temni in mehki preprogi. Vznemiril ga je vsak šum, vsaka hoja po trotoarju, vsaka stopinja v veži in po stopnicah. Vselej se mu

je zagnala kri v blede obraz, obstal je in čakal s strmečimi očmi in nalahko odprtimi ustmi. V tem svojem hrepenečem pričakovanju je bil lep.

Čez poldrugo uro, ko se je zmračilo, je prišla Greti. Stopil je s hlastnim korakom proti njej in ji dal roko. Ona je obstala s povešeno glavo pri vratih, se smehljala kakor v otročji ali deviški zadregi, in Obadnik je že hotel dvigniti roke, že jo je hotel objeti in zaklicati prepričevalno sam sebi: Nedolžna je; vse je laž, kar govore o njej! Toda premagal se je, odstopil je in ji ukazal strogo:

— Sedi!

Tudi sam je sedel nasproti. Iztegnil je prste in gledal nohte. Ozrl se je nato po steni, stropu in oknu in izpregovoril važno:

— Ker smatram svoje razmerje do tebe za resno, mi ni vse eno, kaj govore o tebi drugi. Zato te prosim na nekatere stvari jasnega odgovora. Med perilom, ki si ga dala moji gospodinji, je bil ključ s številko petindvajset. Čigav je ta ključ?

Greti je široko odprla oči in se naivno nasmejala.

— To mi pa ni znano.

Obadnik je povprašal glede Madžara in pozabljenega slavnika. Greti je poslušala popolnoma mirno in se igrala z rokami v naročju. Ko je preteklo nekaj časa, pa je omahnila naenkrat po mizi in pričela krčevito jokati. To je Obadnika globoko zadelo. In rekel je malodušno in trepetaje:

— Jaz hočem vendar tvojo srečo, nočem tvoje nesreče.

Sklonil se je k njej in ji položil roko okoli vrata. Toda Greti je naenkrat energično vstala, ga pahnila od sebe, se zravnala, gledala skozi solze, ki so se iskrile v očeh, in izgovorila moško in ponosno s hrvatskim naglasom:

— Jaz sem poštena!

In še enkrat je ponovila:

— Poštena sem! Zbogom, Božidar!

Okrenila se je, kakor bi hotela oditi. Obadnik je planil k vratom in zakril s hrbtom ključavnico. Silovito je bil blede in vznemirjen. Po glavi so mu švigale divje misli. Naenkrat je segel v žep, privlekel iz njega velik nož, ga odprl in ga ponudil Greti.

— Tu je nož, zabodi me! Le preko mojega trupla pojdeš čez ta prag.

Greti je zgrabila nož in ga vrgla s silovito ljutostjo v kot pod omaro.

— Ne bom govorila, je pretila. Sramuj se!

Obadnik je omagal. Stopil je k njej, nagnil je glavo in se je oklenil. Peljal jo je k stolu, sedel in jo vzel na kolena. Poljubljal jo je na usta, ali Greti se je vedla apatično. Z velikimi solznimi očmi je gledala v steno in počasi in ponosno premikala trepalnice.

Potem je prišel Joža. Peljal je oba v gostilno. Pili so dobro črno vino, jedli fine morske ribe in Greti se je pomirila in odobrovoljila.

— Povedati ti moram, je dejal Jože, da sem govoril včeraj z Gretino gospodinjo glede Madžara. Greti je rekla, da ji bo skočila v glavo.

In Greti se je smejala in mu ljubeznivo pretila:

— Zdi se, da imate vi roke vmes. O, o!

Joža je poiskal njeno roko, jo dvignil in poljubil in se smejal pri tem Obadniku.

— Saj dovoliš, je rekel.

In ko so šli iz gostilne v kavarno, se je oklenila Greti Jožetove roke in vprašala:

— Saj dovoliš, kajne?

Obadnik je zadovoljno kimal in skakljal pred njima s svojimi suhimi nogami srečen in vesel proti kavarni. Proti jutru je spremil Greto do borne hiše v starem mestu. Na pragu, ko je odpirala vrata, je pogumno šepnil.

— Ali smem v tvojo sobo?

— Ne, je odvrnila ogorčeno. Nikakor ne! Kaj ti pride na misel!

In ta odgovor ga je nenavadno veselo iznenadil. Objel jo je slastno in krčevito in čutil je, kakor bi se naenkrat zjasnilo temno in oblačno nebo njegove ljubezni. Za starim mestom na griču so peli ptiči, noč je bledela, zvezde so ugašale, prihajalo je svetlo jutro.

— Vse naj bo pozabljeno, ji je šepetal v uho in ji stiskal spodnji mehki del uhlja nalahko z zobmi. Midva pa naj bova srečna.

Proti domu je šel z veselim in mehkim srcem. Po cesti sem iz dolnjega mesta je priropotal prvi tramvaj, stare ženske so šle k maši, mlade so se vračale razmršene in blede z nočnih izletov. Morje je bilo čisto, bledomodro in mirno. Z zamolklim in žalostnim glasom je tulila ladja, ki je plula počasi v pristanišče. Ribiške barke so se videle v dalji, kakor bi čepeli po morja gladini veliki beli, zelenkasti in rjavkasti metulji. In zdelo se je, da lezejo tisti, ki so jako daleč, na morsko dno počasi, jako počasi. Prespijo dan, in ko se stori večer, pridejo zopet na površje in vso noč bodo lazili po gladini.

Obadnik je čutil v nosu še vedno njen puder. Kadil se je okoli njegove glave v tankih meglicah in mu nepretrgoma predstavljal drobno, sanjavo, visoko in belokožo ljubico.

Tovariši so spali. Zjutraj je vprašal Franci, kako je.

— Vse je v redu, je odgovoril Obadnik. Zopet se je izkazalo, da je vse prav.

*
*
*

— Tragedija je že dosegla svoj višek! je vzkliknil Franci in se potapljal v nevoljo. Zdaj gre h koncu.

Hodil je po sobi, odpel pas in švrkal ž njim po stolih, mizi in postelji. Z Obadnikom sta iskala Grete, ali našla je nista. Šele Joža je prinesel veselo novico, da treba iti ž njim. Šli so vsi tovariši. Dospeli so v zakotno krčmo starega mesta in skozi nizko in zakajeno vežo na majhen in od zidovja zadušen vrtiček. Na tem vrtu je vladala tema, enako v veži. Luč je gorela v kuhinji na levo. In ko so prihajali, je šinilo žensko bitje iz kuhinje na vrt.

— Ta-le je nemara! je odločil Joža.

Obadnik se je tresel. Vprašal se je strahoma v mislih: Ali je to ona, ki beži pred mano?

Ob hiši je stala na vrtu miza. Ko so jo dotipali in se v temi razgledali, so sedli. Vrt je bil opredeljen z visokimi lesenimi pregrajki, po katerih se je vila vinska trta. Za prvim se je premikala temna senca.

— Greti, je klical Jože, le bliže, le bliže! Rekla si, da imaš za Božidara pismo. Evo, pripeljal sem ga, da mu ga oddaš.

Greti je stekla v kuhinjo. Obadnik je vstal in videl, kako je vzela s kupa krožnikov pismo. Bližala se je, se smehljala, kakor bi jo davila naivna zadrega, in skrivala pismo za hrptom.

— Za vas, je rekla polglasno in izročila list ravno pred pragom. In nato je stekla za pregrajke.

— Kaj je, kaj je? je spraševal z globokim glasom Obadnik. Ka je, kaj je?

Šel je za njo. Stopil je za prvi pregrajek in Greti je stekla za drugi pregrajek, pohitel je za drugi pregrajek in Greti se je že skrivala za tretjim.

— Pusti otročarije, je ukazal hlastno. Greti, ustavi se!

In stopil je po sredi dalje, a med tem je stekla Greti ob steni nazaj v prvi pregrajek. Od tam je bežala v kuhinjo. Obadnik je prišel na prag in jo karal.

— Zbogom! je rekla ona, se ustavila, mu dala roko, se naglo okrenila in izginila skozi nizke duri onstran ognjišča.

Joža se je smejal in silil piti, tovariši pa so molčali. Samo Viktor je razložil svoje pojmovanje.

— Stojimo pred uganko življenja.

Odšli so kmalu. Tam, kjer prehaja staro mesto v novo, se je Joža poslovil. Rekel je, da pojde obiskat svojo likalko. Pri mostu, ki vodi preko ozke rečice, iztekajoče se v morje, je razgrnil Obadnik pismo. Stopili so pod svetilko. Najprej je čital tiho zase, potem je prečital polglasno vsem. Pismo je obsezalo štiri drobno popisane strani. Bralo se je kakor začetek ljubezni. Prve strani so opisovale njeno ljubezen do njega. Zjutraj, ko posije solnce, vidi v solnčnih žarkih njegov mladi obraz. Zvečer, ko ležejo sence, vidi v sencah temne pramene njegovih dolgih in mehkih las. In kadar je srečna in kadar bo srečna, se ji bo zdelo, da sliši biti njegovo srce. To, da bi ga ona kdaj pozabila, se nikoli ne zgodi. Notranjost njenega srca, to je odtis njegovega obraza. Kako ga naj potem kdaj pozabi? Na zadnji strani pa je jemala slovo: Zdravo bodi, solnce moje, zlata zvezda, angelsko bitje, zdravo bodi! Naj hodi tvoja noga po rožah, ker jih zate ni škoda. Naj venejo, naj poginjajo zaradi tebe, kakor venem in poginjam jaz. S solncem, ki bo sijalo nate, naj te obliva sreča, noč, ki te bo ogrinjala, naj bo tvoja sreča in zvezda, ki te pozdravi z neba, naj ti kane srečo v misli. Zdravo bodi, solnce moje, zdravo bodi! Na veke tvoja in na veke nesrečna Greti. Pripis: Strgaj ta list takoj, ko ga prečitaš! Prosim te, ne išči me več! Potujem v Benečijo. Zbogom, zbogom!

Tega ni nihče razumel. Premišljali so, stikali glave, ali uganiti niso mogli. Ljubi ga in v isti sapi prosi: Ne išči me več! O ženska, ženska! Ko je bil Bog najhudomušneje razpoložen, takrat je zaklical: Bodi ženska! Zdaj te imamo, ljubimo te, občudujemo te, ali kdo te pojmi!

To so bile večinoma Viktorjeve misli. Razlagal jih je, ko se je slačil. Obadnik je legel, prosil Francija, naj skoro pihne luč in se zagledal v temni strop. Mlelo se mu je vse po glavi. Greti, šola, šola in zopet Greti. Pouk je bil zanemarljiv in ni kazalo več drugega, kakor da se je vpisal pred štirinajstimi dnevi za privatista. Da bi delal ob koncu leta izpit čez tvarino sedme šole, na to ni bilo misliti. Če je odprl pred seboj grškega klasika, je plesalo med črkami naenkrat Gretino ime. Če je poskusil s številkami in formulami, mu je uhajal svinčnik v okroglo črte, iz katerih je nastajala

Gretina frizura, njegovo srce in ostra in močna puščica ljubezni, ki ga neusmiljeno prebada. —

Nekega dne je povedal Joža, da je Greta njegova. Obadnik je bil pri njem in pila sta močno dalmatinsko vino.

— Premagaj se, daj prijatelju roko, si je govoril Obadnik v srcu.

In dvignil je kozarec in še enkrat mu je švignilo skozi misli: Privošči bližnjemu, bodi človekoljub! In nato je trčil.

— Vesel sem, da jo imaš. Samo nekaj te prosim kljub vsemu, razumeš, kljub vsemu: Rad jo imej, rad, kakor sem jo imel jaz!

Gledal mu je naravnost v oči in prišel je trenotek, ko je komaj zadržal solze. Posrečilo se mu je nazadnje in premagal se je.

— In še to, je nadaljeval. Vzemi jo za ženo, poroči jo! Potegni jo iz močvirja!

Zdaj se je obrnil v kot in utripal naglo z očmi, da bi zadržal solze. V grlu ga je davilo. Joža je to opazil in se zasmel.

— Tako jo ima rad, ona je pa . . .

Izgovoril je tisto besedo, ki je Obadnik tudi zdaj ni mogel prenesti. Zardel je in se vznemiril. Poslovil se je kmalu in šel domov.

Čez dan, ko so bili njegovi tovariši v šoli, je pisal največ pesmi. Dokončal je bil novo pesmarico, katere naslovna stran je nosila zgoraj z velikimi tiskovnimi črkami „Margareta“. Podnaslov se je glasil: Ljubezen neznanca. Spodaj je bilo geslo:

Neznane daljave,
neznani bregovi,
sami viharji vseokrog
in valovi.

In dalje je bilo. Poezije, zložila Dobra duša 19 . . .

Te poezije so opisovale žensko, ki pride iz neznanih krajev in v ravno take spet odide. Začetek je bil tak:

Prišlo je nadme o polnoči,
o polnoči, kadar zvezde gore,
o polnoči, kadar sanja srce,
so gledale name tvoje oči.

In na koncu je bila zapisana pesem s številko sedemindvajset:

Še zadnja zvezda na nebu gori,
še zadnja misel v srcu živi —
končano je, Margareta!
Na moje lepe, skrivnostne dni,
na moje vesele in jasne noči
padajo tihe solze . . .

Bližal se je konec šolskega leta. V prosto pristanišče se je pripeljala japonska ladja in tovariši so hodili nanjo gledat inozemske ptiče in izdelke. Obadnik si je kupil kletko in dva drobna rdeča ptička. Ta dva bosta pela, si je mislil, in ga spominjala nanjo. In v stanovanju, ko je bil sam, je poslušal čivkanje tujih ptičkov in slonel nad svojim zvezkom „Margareta“. Zdelo se mu je, da vleče vase vonj znanega pudra.

Šola se je končala. Tovariši so bili stanarino zapili mesto plačali. Sklenili so, da jo pošljejo pozneje skrivoma od doma, pustili so vse svoje stvari in vzela jih je noč.

Obadnik se je pripeljal domov z dvema japonskima ptičkoma. Izpita tudi jeseni ni šel delat, temveč vpisal se je drugič v sedmo šolo. Doma se je spominjal na izprehodih Grete in želel si je, da bi jo zagledal v hosti, ko bi stopila izza drevesa, na mehki poljski poti, ko bi se bližala izza meje. Čez mesec in dan je prejel od nje pismo, dišeče po tistem znanem pudru. Bilo je dolgo, obupno pismo.

Ona zdaj propada, bliža se teminam brezdna. One deviške čistote, ki jo je imela takrat, nima več. Ne cvetite več, lilije! Njega, angela svojega, se še vedno spominja. Ko moli, kadar je sama, ga vidi v duhu. Kadar umrje, se mu bo pridružil njen duh in bo hodil ž njim po vseh potih kakor senca. Zadnjič ni mogla prestati drugače, kakor da je sedla v vlak in se peljala v njegov domači kraj. Izstopila je v njegovem rojstnem trgu, videla je malo kočico ob globoki reki in blagoslovila jo je. Odpeljala se je tiho. Čemu povzročati bolesti njemu i njej? Naveličala se bo kmalu življenja. Takrat pride zopet in njen grob bo tiha in globoka reka, ki teče pod njegovim domom. Pripis: Ljubezen z Jožo me ni mogla osrečiti. To pismo strgaj in vrzi v peč! Potujem v Budapest. Zbogom, zbogom!

Obadnik je bral slastno in mislil pri vsaki besedi. O njeni vožnji v njegov rojstni trg ni bila stvar točna. Tam skozi ali mimo ne vozi še železnica. Njihova kočica je velika hiša. Ali vsega tega Obadnik niti v mislih ni zaznamoval s hudo besedo. Celo pismo mu je delo nenavadno dobro in čital ga je dolgo vrsto dni po večkrat. In še zdaj ga ima doma, in kadar išče česa po miznici, naleti včasih nanje. Preneha iskati in čita, čita . . .

* * *

— Na vaše zdravje, pravi brivec in oteplje z rame zadnji las.

Obadnik počasi in leno vstane in se gleda dolgo v zrcalu. Njegove oči so trudne, pod njimi se vrsti guba za gubo in teče

kvišku proti sencom in se izgublja nazaj med lase. Po čelu je še tako malo las, tako malo! A ta znani puder še diši okoli njega, še nepretrogoma diši.

Počasi privleče denarnico iz žepa in plača. Brivec ponudi klobuk in palico, odpira vrata in se globoko priklanja:

— Klanjam se, gospodine, do vidjenja!

Obadnik prestopi prag in gre počasi po ulici.

Vseuč. prof. dr. Boris Zarnik:

O bojih v živalstvu.

II.

Dasi so žuželke najmnogoličnejši živalski rod, vendar kljub toli raznovrstnim prilagodbam, ki jih je opazovati na njihovem ustrojstvu, niso rešene pri njih še vse možnosti roparskih nagonov in roparskega orožja. Glede orožja zaslužijo vsekakor priimek čez-modernosti nekatere ribe. Imajo orožje, ki je še mnogo modernejše od vseh topov in razstreliv, mitraljez in strupenih plinov, orožje, ki ga bo morda umel človek uporabljati šele po stoletjih — če bodo tedaj pač še vladala sovraštva med narodi in če se bodo tedaj še razrešavala vprašanja svetovne politike z medsebojnim uničevanjem. Mislim namreč ribe, ki imajo čudno lastnost, oddajati električne udare.¹ Poslužujejo se tega daru deloma v svrhu, da omotijo ali umore svoj plen, deloma, da se ubranijo neprijateljev.

Najsilnejši je električni ogor (*gymnotus electricus*), ki živi v južni Ameriki; električni organ, ki se razprostira po vsej dolnji strani zadnje polovice telesa, proizvaja elektromotorično silo, ki doseže napetost do 400 voltov. Ne mnogo slabši — do 300 voltov — je udar velikega skata (*torpedo occidentalis*) iz Atlantskega oceana, dočim ima ustrojstvo navadnega skata iz Jadranskega morja (*torpedo marmorata*) le napetost 40 voltov. Pri skatu, ki ima široko ploščato telo, je sedež električne sile ob straneh poleg glave. Pod kožo v površni legi je nameščen električni organ pri somu-

¹ V Mali Aziji živi neki slinar, *daudebardia lederi*, ki baje tudi proizvaja v mali meri elektromotorične sile. Toda dosedaj nam še manjka natančnejših podatkov o tem.

treskavcu (*malopterurus electricus*) iz severne Afrike; pri tej ribi, ki sicer ni posebno velika, doseže namreč dolžino od 50 cm do 1 metra, so merili do 200 voltov napetosti. Še nekatere druge vrste rib imajo električne lastnosti, pa le v neznatni meri (2—3 volte): kamenica (*raja clavata*), ki je bližnja sorodnica skatova, kljunatica (*mormyrus longipinnis*), neka ščuki podobna riba iz severne Afrike, in po najnovejših izkustvih kapelju podobni zvezdogledec (*astroscopus*), ki ga nahajamo na vzhodnih obalah severne Amerike.

Električni organ sestoji pri vseh teh ribah iz večjega števila malih stebričev, ki jih deli vezna staničevina v več povprečnih predalov. V vsakem takem oddelku je nameščena ploščica, na kateri se razprostirajo živčna vlakna; poleg nje je plast neke sluzaste snovi. Razvrščene so te tvorbe tako, da se v stebričih vedno menjavata živčna ploščica in slizna plast, slično kakor se vrstita cink in baker drug za drugim v Voltovem stebriču. Živčna vlakna pohajajo iz končnih vejic velikega živca, ki se razširja po celem organu. Svoj izvor ima električni živec neposredno v možganih, v podaljšanem mozgu, ribe torej morejo živce in z njim električni ustroj popolnoma svojevoljno razdražiti in proizvajati električne treske. Živčni dražljaj povzroča namreč na ploščicah gotove kemične izpremembe, čijih posledica je, da postane ploščica elektronegativna, a sliz pozitivna. Vsak predal v stebriču s svojima plastema je torej nekak galvaničen element; stebrič je primerjati galvanični bateriji z zaporedno zvezanimi elementi. Pa tudi vsi stebriči stoje tako v zvezi med seboj, da je elektromotorična sila celega ustroja enaka vsoti elektromotoričnih sil posameznih oddelkov. Pa le tedaj se pokažejo te sile, ako je živec razdražen, in sicer samo za čas dražljaja; če živec miruje, ni opaziti v ustroju nikakega električnega pojava.

Pri električnem skatu stoje stebriči navpično, stisnjeni drug poleg drugega imajo obliko šesterostraničnih prizem, organ sliči torej v celoti voščnemu satovju. Pri ogorju so pa stebriči zelo dolgi in leže v podolžni smeri; združeni so v več povprečnih plasti, ki so nameščene druga nad drugo kakor listi v knjigi.

Dražljaji, ki pohajajo pri običajnem delovanju organa iz možganov po živcu v ploščice, trpe zelo kratek čas; komaj stotinko sekunde so ploščice razdražene in nastopi električna napetost, a v naslednjem trenutku se tok zopet izenači. Kot zveza med negativnim in pozitivnim tečajem organa služi voda, ki obdaje ribo; saj voda je dober prevodnik elektrike. Če je kaka žival v bližini električne ribe, tedaj gre tok tudi skozi njo, kajti tudi živalsko telo prevaja

elektriko; čim bliže je ribi, tem jačji električni udar jo zadene. Najsilnejši je učinek, ako se električna riba pri udaru neposredno dotakne napadene živali. Pa riba ne odda samo enega treska, nego dražljaji v električnem živcu se vrste v jako brzem ritmu, po 50 do 100 udarcev sledi v sekundi. Električni skat oddaje po navadi 20 do 30 treskov naenkrat, če je pa hudo razdražen, tudi več.

Dolgo niso vedeli, kako tolmačiti postanek električnega ustroja. Celo Darwin je bil v zadregi, ker ni bilo najti nobenega prehoda med temi tvorbami in drugimi organi. Zagonetko je rešil ruski učenjak Babuhin, ki je pokazal, da so prve osnove električnega ustroja v zarodku enake kakor osnove mišic. Še le v teku poznejšega razvoja ribjega zarodka krenejo osnove električnega ustroja drugo smer kakor osnove mišičnih vlaken. Električno ustrojstvo je torej le na poseben način preobrazena mišica in sicer odgovarja vsak stebričev predal enemu mišičnemu vlaknu. Tudi na mišičnih vlaknih se razprostirajo živci v obliki malih ploščic in tudi tu se pojavlja elektrika, ako razdražimo živec, nastopa takozvani akcijski tok; razdraženi del mišice je negativen, a drugi del pozitiven. Dočim ostane pri razvoju mišic živčna ploščica majhna in se le vlakna nadalje razraščajo, se v električnem ustroju le živčna ploščica posebno razvije, a oni del, ki odgovarja mišični snovi, zaostane v razvoju. Sicer pa elektromotorna sila, ki se pojavlja pri delovanju navadnega mišičnega vlakna, ni nič slabša od elektromotorične sile predalčka v električnem stebriču. Glede vnanjega učinka je edina razlika med mišico in električnim ustrojem ta, da so v slednjem združene ploščice v baterijo in se njih sila vsled tega kopiči, dočim pri mišicah ne postoji nobena zaporedna zveza ploščic, vsled česar kaže celotna mišica le neznatno električno napetost.

Le pri somu-treskavcu se razvija podkožni organ iz osnov, ki ne stoje z mišicami v nikaki zvezi. Tu gre za preobražene kožne žleze. V vsaki žlezi se namreč pojavijo električni tokovi, če razdražimo živec, ki se širi po sluznih stanicah. To električno svojstvo kožnih žlez je pri somu priroda izbrala in je nadalje izobrazila s tem, da je okrnila žlezne stanice, a povečala živčne končiče.

O navadah in bojih električnih rib imamo mnogo poročil, predvsem o ogorju. Najbolj poznan je A. v. Humboldtov popis o lovu električnih ogorjev, ki ga čitamo celo v nemških šolskih čitankah. Humboldt tamkaj poroča, kako je bil priča silnega boja konj z ogorji. Domačini v južni Ameriki love namreč ogorje baje tako, da našenejo čredo divjih konj v tolmun, kjer so ribe. To pa

store z namenom, da se ribe najprvo zneso nad konji ter utrudijo svoje električne organe, tako da jih je potem lahko poloviti brez opasnosti. Boj s konji, ki ga je videl Humboldt, se je začel s tem, da so signali Indijanci v stepi do 30 konj in mul ter jih zapodili v vodo, ki so bili v nji ogorji. „Nenavadni vrišč in topotanje konj nažene ribe iz blata, da počno razdražene besneti. Ni ga slikovitejšega prizora, kot je boj živali, toli različnih med seboj. Indijanci s sulicami in z dolgimi tankimi trsti se postavijo v nepretrganem redu okoli tolmunca; nekateri splezajo na drevje, ki razprostira svoje veje v premi smeri nad vodno površino. Divje kričeč pode s svojimi dolgimi trsti konje nazaj, ako hočejo ubežati na breg. Ogorji, ki jih je vrišč vse omočil, se branijo ter oddajejo udar za udarom; zdi se v početku, da zmagujejo ribe. Več konj onemore vsled nevidnih treskov, ki so zadeli vse važnejše dele njihovega telesa; omamljeni od neprestanih silnih navalov se potaplajo. Drugi se vzpenjajo ter skušajo z izrazom divjega strahu v mrklem pogledu in z ježečo se grivo ubežati besnečemu viharju, pa Indijanci jih zaganjajo zopet nazaj v vodo. Nekateri vendar uidejo pazljivosti ribičev, dospo na breg, pa spotikajoči se pri vsakem koraku se zgrudijo v pesek; do smrti so izmučeni in udi so jim odreveneli. Predno preteče 5 minut, utoneta dva konja. Ogorji, ki so poldrug meter dolgi, se pritiskajo konjem ob trebuh ter treskajo po njih z vso dolžino svojega električnega organa. Srce, črevo in trebušni živci trpe pri tem največ. Jasno je, da je učinek iste ribe pri konju mnogo jačji kot pri človeku, ki se je dotakne le z roko ali nogo. Brez dvoma ribe konj ne ubijejo, nego le omamijo, potapljajo se pač le zato, ker se ne morejo pobrati, dokler še divja boj drugih konj z ogorji.“ Toda polagoma borba pojenjuje, ribji treski so vedno manj in manj jaki. Naposled opešajo ogorji popolnoma in Indijanci jih polove z lahkoto.

70 let pozneje je prišel nemški potovalec E. Sachs v one kraje. Ker je hotel proučevati električne ogorje, se obrne do domačinov, da prirede na ribe tak lov s konji. Pa le ga debelo gledajo; ko jim natančno popiše, kako je Humboldt lovil ogorje, se mu začno od srca smejati. O takem lovu namreč ni nikdo prav ničesar vedel, tudi najstarejši ljudje ne. Humboldtovo poročilo je torej precej dvomljive vrednosti. Najbrže gre le za slučajno naključje, da so baš v trenutku, ko so hoteli loviti ogorje, prignali napajat konjsko čredo. Nedvomna istina pa je, da je ogorjev električni tresk v neposredni bližini tako krepak, da pač utegne omotiti tudi konja in

druge večje živali. Neki drug potovalec, Kappler, poroča, da je pri ribarjenju po neprevidnosti stopil z obema nogama na ogorja; udarec, ki ga je dobil, je bil tako silen, da je bil ves omamljen. Če bi se ne bil oprijel korenine na bregu, bi bil, kakor pravi, najbrže utonil. Noge so mu za nekaj časa popolnoma odgrevenele, tako ga je pretreslo. Prav verjetno je torej, da utone konj, ki ga je ogor v neposredni dotiki treščil po trebuhu.

Novejši poskusi namreč kažejo, da elektromotorična sila 400 voltov, kakor jo proizvajajo ogor, izdaleka zadostuje, da umori večje živali in tudi človeka. V zadnjem času sta izvedla o učinkih električnih tokov na živalsko telo zelo natančne poskuse ženevska fiziologa Prevost in Battelli. Našla sta, da so celo mnogo slabši tokovi smrtonosni. Najhujše so posledice takozvanih izmeničnih tokov, kjer se v kratkih presledkih menjava smer toka. Izmeničen tok s 150 presledki v sekundi je že z napetostjo 10—20 voltov po 2 sekundah ubil večjega psa, ki sta mu dala en konec žice v usta, a drugi v črevo. Pri istosmernem toku je morala biti napetost dokaj večja, najmanj 50—60 voltov, da sta dosegla enak učinek. Pri nesrečah, ki se dogode tuptam po elektrarnah in tvornicah, so opazovali v treh slučajih, da so že izmenični toki z napetostjo 115 voltov ubili človeka; največkrat so pa povzročili pri človeku smrt izmenični toki okoli 400 voltov in istosmerni toki 1000 voltov. Prej so mislili, da posebno škodujejo učinki električnega toka na osredno živčenje, na možgane in hrbtne možgane, da je tu iskati vzroka smrti. Toda omenjena učenjaka sta pokazala, da je smrt pri električnem udarcu izključno le posledica srčnega krča, ki nastopi vsled električnega razdraženja srčnih mišic. Zato je električni udarec le tedaj smrten, če gre njegova smer preko srca. Živčevje sicer jaki električni toki omotijo, toda če srce ni trpelo, nima to nikakih škodljivih posledic.

Pri ribah si slede udarci v kratkih presledkih, torej slično kakor pri izmeničnih tokih. Poskusi kažejo, da so učinki izmeničnih tokov s 50—100 presledki v sekundi ravno najpogubnejši, dočim so toki z večjim številom presledkov dokaj manj škodljivi. Kakor omenjeno, imajo pa električne ribe ritem 50—100 treskov na sekundo, torej baš oni ritem, ki vpliva na živa bitja najjačje.

Električne lastnosti ogorja in soma torej odgovarjajo vsem zahtevam, da proizvajajo smrtonosne učinke i največjim živalim. Seveda celotna električna energija, ki jo oddajajo ribe, navadno ne prihaja v poštev, ker gre velik del toka skozi vodo; v neposredni dotiki, posebno v bližini srca, pa je lahko ogorjev tresk poguben vsaki živali.

Toda običajno se ogorji kaj malo brigajo za večje sesavce; dejansko napadajo le razne ribe, da si jih dobavljajo v hrano. Med vodnimi živalmi svojega okolja je ogor pač neomejen vladar. Njegovi treski so dovolj jaki, da že na precejšno razdaljo takoj omotijo velike ribe. Še sigurneje delujejo udarci na manjše živali. Ravno radi tega, ker deluje tresk na večjo daljavo, je ogor silen škodljivec; pri vsakem udarcu pogine pač vse, kar je v področju njegove smrtonosne sile. Mesto, kjer se nahaja ogor v vodi, je lahko spoznati, kajti na površini plava tam vse polno mrtvih ribic in žab. Električni organ je seveda tudi izvrstno brambeno orožje; nobena žival ne mara teh neprijetnih ribic. Še celo krokodili se jih ogibljejo. Ko so vjeli v veliko mrežo z ogorji vred tudi par aligatorjev, so opazili, da so ogorji kljub silni požrešnosti krokodilov ostali popolnoma nedotaknjeni, pač pa so bili aligatorji več ali manj omrtvičeni.

Se li tudi druge električne ribe poslužujejo svojih električnih organov slično kakor ogor, da ubijajo plen, še ni natančno dognano. O somu-treskavcu vemo, da se hrani z majhnimi ribicami in črvi; izkustva na ujetih somih pokazujejo, da si dobavljajo plen, ne da bi uporabljali svoje električno orožje. To jim služi le v obrambo proti napadom od strani večjih živali. Toda izključeno ni, da se obnaša som v prostosti drugače ko pa v ujetništvu v tesni posodi.

V morju živi ogor, ki ima bojno orožje, čigar učinek je morda še hujši od električnih treskov. Gotovo je že marsikoga presenetila velika podobnost ogorja ali jegulje in kače; radi svoje oblike se priprostim ljudem jegulja celo gnjusi. Vzrok tej sličnosti je pač ta, da je okolje, v katerem žive jegulje na dnu voda, v gotovem oziru slično okolju, v katerem žive kače; plaziti se morajo jegulje med kamni ter po blatu in najpripravnejše za tako življenje je dolgo valjčasto telo brez okončin. Toda podobnost kač in jegulj sega še dalje: tudi med ogorji so vrste, koje ugonablajo svoj plen z otrovom, ki ga izločujejo ustne žleze. Gruj (*muraena helena*), ki ga nahajamo v Jadranskem in drugih sosednih morjih, ima namreč v gornji čeljusti na nebesu štiri dolge ostre zobe, katere obdaje guba ustne sluznice; v otlino, ki jo omejuje guba, se odpira nebroj malih žlez, ki izločujejo strupeno tekočino. Če zasadi gruj zobe dosti globoko v plen, tako da se ga guba dotakne, omoči nekaj kapljic strupa v zasekano rano in deloma pronikne vanjo. Gruj ima torej pravcat otroven organ, ki mu olajšuje obvladanje ugrabljenega plena. O

sestavi strupa ne vemo ničesar natančnejšega. Znano je le, da je gruj zelo požrešna riba, ki se loti vsake druge vodne živali. V gorkejših morjih žive gruji do dva metra dolgi, ki napadajo celo kopajoče se ljudi. Vaillant poroča, da je pri Frijulskih otokih obgrizel gruj vojaka, ki se je nato takoj onesvestil; še le po urah se mu je povrnila zopet zavest. Pa tudi gruj iz Sredozemskega morja se ne brani človeškega mesa. Stari Rimljani so gruje redili v posebnih ribnikih; Vidij Polijon, ki je visoko cenil te ribe, je dal utapljati v svojih ribnikih sužnje, češ da so gruji, ki se hranijo s človeškim mesom, posebno okusni.

Do sedaj smo se seznanili le z ribami, ki so zavratni in hinavski napadalci; toda ribjemu rodu ne manjka roparjev, ki se z odprtim vizirjem navaljujejo na svoj plen in ga obvladajo le s svojo spretnostjo in jakostjo. Prvo mesto gre v tem oziru morskemu volku ali somu in njega bližnjim sorodnikom, ki igrajo med ribami slično vlogo kakor orel med pticami in lev med sesavci. Morski volk ni samo največja in najmočnejša riba, tudi njegove „duševne“ sposobnosti presegajo izdaleka one drugih rib. Pri svojih napadih je silno siguren in ume jako spretno zalezovati plen. Vendar vso njegovo spretnost še mnogo nadkriljuje njegova požrešnost, ki je v pravem pomenu besede brezmejna. Vse, kar mu pride pred gobec, požre, bodisi ribo ali raka, mrhovino ali tudi prazno steklenico, ki jo je vrgel mornar čez brod. Nobene živali pa tudi človeka se ne vstraši morski volk izlepa. Dasi ima zelo razvita čutila, oko mu je ostro in vonj silno tanek, se vendar poslužuje pri svojih roparskih izletih posebnih ogleduhov, ki ga opozarjajo na razne ugodne prilike. Neka ribica, pravijo ji pilotka (*naucrates ductor*), je namreč zvest spremljevalec morskega volka (*carcharias glaucus*). Komaj poldrugo ped je dolga in spominja po svoji obliki na kaplja. Po dve, po tri pilotke so vedno v bližini morskega volka, plavajo z njim vštric, in če zaslutijo kak plen, mu krenejo nasproti, ga ovohajo in če je kaj prida, privabijo morskega volka. Dasi zveni ta opis precej po mornarski latinščini, vendar popolnoma odgovarja istini. Vsi opazovalci govore slično o razmerju soma in pilotke; slavni Geoffroy-St. Hilaire sam je opazoval na lastne oči, kako so pilotke najprvo ovohale vado, ki so jo nastavili morskemu volku. Ko je pilotka vse preiskala, se je povrnila k svojemu gospodarju, ki je nato planil na okusno vado ter se seveda vjel na skrito udico. Še dolgo so nato sledile osirotele pilotke ladji. Pilotka se najbrže hrani z odpadki somovega plena, odtod to nerazdružljivo prijateljstvo.

Sicer ne tako požrešna, toda tem drzkejša in razboritejša kot morski som je neka druga velika morska riba, mečarica (pesce spada, *xiphias gladius*) iz rodu ostroplutnic. Ta do 5 metrov dolga riba, ki je prebivalka vseh toplejših oceanov, tudi našega Jadranskega morja, ima svoje ime po mečastem podaljšku gornje čeljusti. Dočim je glavna lastnost morskega volka požrešnost, je mečarice sama jeza. Brzo plavajoč se zaganja s svojim mečem v ribje roje, seka in bode na vse strani ter pokončava vedno mnogo več rib, kakor jih more pojedsti. Kjer je divjala mečarica, je opaziti na površini kmalu množine mrtvih razparanih rib. Pa loti se ne samo manjših rib, tudi trske, tune in druge večje stanovance morja nabada na svojo ost. Starejši pisatelji so sicer trdili, da obstoji med tunom in mečarico neko prijateljsko razmerje, da tunom naš ropar nikdar ne stori žalega, toda novejši opazovalci ne vedo o tem ničesar. Nasprotno popisuje Bennett, da je ravno mečarica najopasnejši sovražnik tunov. Še celo na kita se spravi mečarica. Kapitan Lahontan je imel priliko opazovati tak boj. Da uide svojemu najmanj desetkrat manjšemu nasprotniku, se je kit potapljal pod vodo, toda komaj je bil zopet na površini, da zasope, se je zagnala mečarica iz vode in se zakadila na vso moč s svojim bodalom v ribaka. To se je ponavljalo vedno in vedno, morje je postajalo vse naokoli bolj in bolj rdeče od krvi kitove in naposled je velikan opešal in podlegel.

V svoji divji jezi se zaganja mečarica tudi v čolne in ladje. S kakšno silo zadira svojo ost, kaže dejstvo, da prebode celo stene večjih s pločevino obdanih ladij. Kakor piše Brehm, so našli leta 1827 v steni ladije „Fortuna“ vrnivše se od lova na kite odlomljeno ost mečarice, ki je predrila bakreno prevleko, 7.5 cm debelo desko in 30 cm debelo hrastovo bruno ter še celo navrtala sodec, ki je bil na dnu broda. Angleški ladiji „P. M. Tinker“ je l. 1875 na povratku iz Braziliije napravila mečarica tako luknjo, da je vdrla voda v notranjost in so jo morali celo pot s sesalkami odstranjevati. Manjši čolni se kaj lahko potope, če jih je navrtala mečarica. Nemški prirodoslovec P e c h u e l - L o e s c h e pripoveduje, kako je napadla njegov čoln na severo-ameriški obali ranjena mečarica ter predrila desko. Če bi ne bili luknje takoj zamašili za silo z neko suknjo in ne izmetavali vode, ki je udirala v čoln, bi se jim ne bilo posrečilo dospeti na kopno.

(Dalje prihodnjič.)

Pierre Louys:

Neprava Ester.

Sredi rdečega kataloga sem čital sledeči čudni stavek:

Rokopis. — Fragment intimnega dnevnika (1836—1839).
Spisala gdč. Ester van Gobseck, nizozemska filozofinja ... 50 frankov.
Interesantno. Neobjavljeni detajli o Fichteju.

Glavni romantični tipi, na katere je ohranilo občinstvo spomin, dobe včasih slavo, ki prekaša slavo zgodovinskih oseb iste vrste. Naj čitatelj še tako malo pozna Balzaca, vendar mi bo dovolil, da ga smatram za toliko poučenega, da mu je znana Ester Gobseck. Da je on sam čital to anonco, bi bil kazal skrajno presenečenje, nihče ne more o tem dvomiti.

Uro pozneje sem že bil pri knjigotržcu in dokument je bil moja last. Hoteli so mi ga zaviti, toda nisem dovolil in že v vozu, v katerem sem se vračal domov, sem ga začel pregledovati.

Moja pridobitev je bila neke vrste register, ovit s pisanim papirjem. Na prvi strani je bila gospodična Gobseck, ali bolje njen homonim, akvarelirala z boječo in učeno roko dva šopka rož, povezana z azurnim trakom. Lastavica in metulj, ki sta bila slučajno iste postave, sta letela nad kompozicijo in proti sredi lista je bilo čitati v kaligrafični pisavi:

Drugi zvezek mojega dnevnika.

Začetek 5. marca 1836 (rojstni dan!) Končan dne ...

Katalog je bil govoril resnico. Gospodična Gobseck je pisala o Fichteju; če ga prav morda sama ni poznala (saj je veliki Johann Gottlieb umrl že 1814), pa vsaj zato, ker je imela čast, da je slišala govoriti o njem njegovega sina Hermana, ko se je mudila v Prusiji.

Ravno tako je katalog to Nizozemko po pravici uvrstil med filozofe.

Filozofija in g. Gobseck sta bili nerazdružljivi; toda tekom te simpatije med abstrakcijo in realnostjo ni prva dajala ničesar, dočim je bila druga prepričana, da mnogo prejema. Nič ni bilo enako vnemi gospodične Gobseck, da razvije čisti razum do praktičnega razuma, nego topi odpor, ki so ga stavili njeni počasni možgani njenemu naporu na pot. Nikjer drugod na polju človeškega razuma

se niso srečavale teze in antiteze, ki so se pobijale v njeni duši, ona pa je izvajala iz njih sinteze, ki so važne najpoprej vsled začudenja, ki ga ona sama ni občutila pri njih.

Toda nobena stvar ji ni vzela poguma. Gospodična Gobseck je čutila z ozirom na filozofijo ono „Liebe ohne Widerliebe“, ono nevračano ljubezen, ki se jo človek navadi smatrati za brezprimerno, tako v občutku kakor v izrazu. Rada si je uravnala življenje ves čas po svojih principih, reči hočem po principih svojih učiteljev. Čuvala se je verovati goljuživim kriterijem svojih čutov, pogubnim nasvetom svojega okusa, nezanesljivemu pregovarjanju svojih osebnih mnenj, in nič se ji ni zdelo resnično, opravičeno ali verodostojno, kar se ni naslanjalo najprvo na kak nauk. To je bil predpogoj za njen notranji mir.

Leti 1836 in 1837 nista privedli v njeno življenje nikakega posebnega dogodka. Malo mestece, v katerem je živila dneve brez žalosti in brez veselja, pa tudi brez najmanjšega presenečenja, je dajalo njenemu rednemu razmišljanju mirno obzorje. Leta 1838. je napravila potovanje v Prusijo, poučno potovanje v svrhu izpopolnitve, tekom katerega ji je bil prihranjen, kot je videti, vsakršen nenačuden dogodek.

Ta uvod sem postavil na čelo čitatelju v pouk in sedaj se hočem omejiti na to, da prepisem zadnje strani dnevnika, ki ga imam pred očmi, ne da bi hotel drugače posebno poudarjati, kar nudijo nenavadnega.

I.

28. marca 1839.

Mina je prišla k meni danes zjutraj ob petih in pol. Navadno je ne vidim nikdar pred solničnim vzhodom, dasi delava ona in jaz zarana . . . Šla sem ji odpirat s svečo v roki, lasje so mi viseli po hrbtu, bila sem taka, da se nisem rada kazala; toda česala sem se in nisem je pričakovala.

Rekla sem ji: „Kaj pa je?“

In ona mi je odgovorila: „Ah, Ester!“

Vsa vznemirjena sem ji ponudila stol in sem jo vprašala, če je morda bolna, ali če je njenemu staremu očetu slabše, ali če je nemara mala sestra . . . toda o njej ni bilo govora, za mojo kožo je šlo, jojmene!

V roki je držala dve knjigi ter mi jih pomolila, rekoč:

„Beri sama!“

In čitala sem: H. de Balzac, *la Femme supérieure*, na kar sem vprašala:

„Kaj pa je tu notri?“

„Kaj da je?“ je odvrnila. „V teh dveh zvezkih so trije romani, in v tretjem je govor o tebi, ki si naslikana kot propalo dekle. To je tu notri.“

Tako nenadno mi je povedala to ... Takoj me je obšla slabost in izgubila sem zavest ...

Ko sem bila zopet zmožna, da sem jo slišala, je Mina nadaljevala:

„Da, da, to je grozno; toda čitati moraš, Ester, moraš čitati. Holandka je, ti pravim; ime ji je Ester kot tebi, Gobseck kot tvojemu očetu: tvoje ime je, kratko, ti si na vsaki strani te strahovite knjige. Če se ta knjiga še dalje prodaja, ta peklenški roman, potem si onečaščena, draga moja, ali razumeš? Delati treba takoj, v Pariz moraš, govoriti moraš s pisateljem ...“

Bog se usmili! Kakšna nesreča je prišla name! Mina mi je pokazala nekaj strani. Oni tretji roman se imenuje „*La Torpille*“¹ ... Ester Gobseck ... Ester Gobseck ... Resnično, to sem jaz, to je ime mojega očeta ... in v kakšni družbi, o Gospod! V kakšnih hišah! Ah, moj Bog! Kakšen udarec za me! Moj Bog! Moj Bog! Tega ne preživim! Moj Bog! Ali je treba živeti dvajset let puščavnik, kot sem živela jaz, in za kakšno ceno včasih, v kakšnih bojih s svojimi naravnimi nagoni! Ali je treba, da sem vse žrtvovala utrdbi tega čistega poslopja, kjer hočem, da prebiva moja duša in se lika moj duh! Ali je treba, da sem se odrekla celo sladkostim zakona, zato da se vidim slednjič moralično oskrunjeno, omadeževano od nekega Francoza, ki ga niti ne poznam, pohojeno pod lastnim imenom v poulično blato pariško! ... Ah, moj Bog! Kaka nesreča zame!

Kaj storiti? Kaj storiti sedaj? Kako me bo sprejel ta romanopisec, če se drznem priti k njemu? Ali se smem zanesti, da me bo vsaj spoštoval ta človek, ki je dovolj pokvarjen, da piše take grdobije? In potem, kdo mi more reči, da vse to ni maščevanje, proti meni naperjena spletko? V mestu imam sovražnike, dasi nisem storila nikomur nič žalega. Nekateri so jezni na mojo družino, drugi na mojo premoženje, drugi zopet na moje znanje. In potem ... in potem ... zlo je storjeno ...

¹ Prvi del knjige „*Splendeurs et Misères*“ je izšel pod tem naslovom v oktobru 1838 istočasno kot „*Femme supérieure*“ in „*Maison Nucingen*“

II.

Pariz, 12. aprila.

Prišla sem. Res, da ne vem prav, kaj delam tu, toda prišla sem . . . Mina je hotela tako zaradi moje časti. Rekla mi je, da je še čas kaj ukreniti, da se prepreči hujše zlo . . . Ko bi me vsaj spremljala, ko bi mogla napraviti ž njo ta obisk, pred katerim me je groza . . . Toda sama sem tukaj v tem mestu, kjer se moje imè imenuje že šest mesecev s sramoto . . .

III.

13. aprila

Kje stanuje Balzac? Kako naj to poizvem? Danes zjutraj sem se napotila k njegovemu založniku ter tam povprašala. Uradnik mi je rekel: „Kdo ste?“ in ker si nisem upala povedati svojega imena, mi je odgovoril sirovo:

— Ah, torej kaka upnica? Torej dobro, če vas kdo vpraša za Balzacov naslov, recite mu, da ga ne veste.

Odšla sem . . . V mojem hotelu ne poznajo niti imena tega gospoda. Ni tako slaven, kot mi je zatrjevala Mina.

In vendar so njegovi romani po vseh knjigarnah. Nocoj sem videla „La Torpille“ v Palais-Royalu in zbežala sem ter se skrila. Vedno se mi dozdeva, da me šetalci sumljivo gledajo, da so me spoznali na ulicah . . .

IV.

15. aprila.

Slednjič vem. Blzac: v Jardies Sèvres, na cesti v Ville-d'Avray, poleg železniške arkade.

Jutri zjutraj pojdem zarana, zato da ga prav gotovo dobim doma. Ah, ali bom imela dovolj poguma?

V.

16. aprila opoldne.

Ne verjamem, da bi se bili norčevali z menoj, toda kakšen čuden človek je ta pisatelj! . . .

Ob sedmih sem sedla pri Carrouselu v omnibus, ki pelje v Sèvres in dala sem ustaviti ob arkadi pri Ville-d'Avray.

Našla sem hišo brez težave. Leži ob vznožju ravno sredi griča, pod parkom, proti poldnevu, pred krasnim razgledom. Povsod gaji, lesovi, doline. Jutranja megla je bila tako sveža in tako mehka, da sem se čutila vso pogumno ter sem se odločila, da bom hrabra, ko sem pozvonila pri ograji.

Služabnik mi odpre.

— Gospod Balzac?

— Gospod se je pravkar vlegel.

— Je li bolan?

— Ne, milostljiva. Gospod gre spat vsako jutro proti osmi uri. Gospod dela ponoči.

Res, ne morem verjeti, da se je norčeval z menoj ... V Parizu ne vidi človek normalnega življenja ... Vsi ti Francozi so taki originali ...

— Milostljiva se lahko vrnete ob šestih zvečer, je nadaljeval služabnik, če milostljiva ravno hočete videti gospoda.

Pridem torej, toda ta dan pričakovanja mi gre na živce in mi jemlje vso mojo energijo. Sedaj me je strah, zmučena sem od nestrpnosti in slutenj.

VI.

16. aprila zvečer.

Če dogodki tega dneva niso samo sanje, potem gotovo zblaznim ali pa umrjem na tem. Sama sebe ne razumem, kako da imam pogum, da pišem o tem, kar sem doživela; toda kaj zato, saj pišem kot stroj, slepo, v možganih pa mi šumi, da se mi pamet meša.

Prišla sem k temu človeku ob šestih, tako se mi dozdeva ... ne vem več ... Ah! Zakaj mi je dala Mina čitati te strani, ki bi jih morda ne bila spoznala! Zakaj se usoda zaletava tako srdito v mojo glavo! Ah, jaz reva, jaz reva!

Služabnik me je vprašal, koga naj naznani ... Dala sem svoje ime; upala sem, da bo tako Balzac takoj vedel, v kakšni zadevi prihajam.

Kakih pet minut sem ostala sama v predsobi, kjer ni bilo nobenega stola. Štiri stene so bile bele in prazne in na mavcu je nekdo zapisal z oglom: Tukaj Delacroixova freska ... Tukaj Rudejev relief ... Tukaj gobelini ... Ne vem, kaj še vse ... Prišlo mi je na misel, da se nahajam pri blaznežu ... Toda ne ... On ni blazen. Jaz sem blazna nocoj. On ima prav, on ima vedno prav.

Nekdo je odprl vrata, napravila sem tri korake, nikogar nisem videla ... In nenadoma mi je zakričal strahovit glas iz notranjosti te sobe:

— Kdo vam daje pravico, gospodična, da si nadevate ime „Ester Gobseck“?

Ah, ta glas! Še sedaj mi odmeva v moji ubogi zmedeni glavi ...

Dvignila sem oči. Pred menoj je stal človek, debel in ostuden in vendar krasen, z dolgimi ravnimi lasmi, kakršne nosijo pruski študentje, kakor sem videla. Stal je za pisalno mizo, na kateri je bilo gotovo deset tisoč papirnatih listov, bolj zmešanih, bolj razmetanih nego so morski valovi, in preko tega oceana me je gledal s črnimi punčicami, ki so žarele tja do mene, dasi je bil obrnjen s hrbtom proti dnevni svetlobi.

— Ah, gospod, sem zašepetala skoraj omahujoča.

Besede so mi skoro zamrle na ustnicah.

Udaril je s pestjo ob les pisalne mize ter ponovil nekolikokrat:

— Kdo vam daje pravico? Kdo vam daje pravico?

Ne vem več, kako sem našla tedaj potrebno moč za to, a posrečilo se mi je, da sem zašepetala:

— Gospod, jaz sem Ester Gobseck.

Sklonil je celo svojo truplo naprej, me uklonil s pogledom, ki ga nisem mogla vzdržati ter se glasno zagrohotal, da so se stresle stene, kot da se je razletela bomba.

— Vi? je dejal. Vi!! Ester Gobseck!

Upognila sem glavo.

— Gospodična, je nadaljeval mirnejše, ta šala je obžalovanja vredna. Če mi hočete prikrivati svojo identiteto, svobodno vam. Nadenite si pseudonim ali ne imenujte se, toda ne ukradite imena neki drugi! Ime je najsvetejša last, ki jo ima človeška oseba.

S tresočo roko sem razgrnila svoj prtič, ki mi služi kot listnica ter mu pomolila svoj potni list, kjer je bil moj natančni popis.

— Vzemite v vednost, gospod. Papirji so podpisani od župana ...

Čital je in čital ter ponavljal v enomer: „Čudno ... prečudno ... neverjetno. Potem me je dolgo gledal, in kakor sem bila poprej bleda, sem vsa zardela.

— Vse v redu, je dejal slednjič. Ne da se nič reči. Vi ste Ester Gobseck ... pa naj se zdi to še tako čudno.

Zmečkal je neki papir, ki ga je vrgel v koš, sedel, se hipoma okrenil k meni ter nadaljeval:

— Torej mi boste pa takoj dali pojasnilo, ki mi je potrebno. Iz česa je obstojalo pohištvo vaše spalnice, ko ste vstopili v Opero kot mala plesalka?

— Mala plesalka! sem vzkliknila ogorčena. Toda, gospod, jaz nisem bila nikdar mala plesalka! Jaz sem filozofinja Fichtejeve šole.

Srdito jo vnovič udaril ob les pisalne mize.

— Gosposdična, ponavljam vam, da je ta šala neumestna. Eno ali drugo: ali vi niste Ester Gobseck (in to je bilo moje prvo mnenje), ali pa, če ste Ester Gobseck, potem ste „La Torpille“.

— La Torpille, to sem jaz? sem zajecjlala prestrašena.

— No seveda! In La Torpille ni filozofinja Fichtejeve šole!

Po kratkem molku je vstal, iztegnil svojo roko v smeri proti meni ter mi povedal grozovite stvari, ki jih hočem skušati zapisati, če imam še dovolj moči za to. Avtoriteta njegovega glasu je bila tolika, da ga nisem niti trenutek prekinila.

— Rojeni ste leta 1805 kot hči Sare van Gobseck in nepoznanega očeta. Vaša mati, ki jo je Maksim de Trailles ruiniral, je umrla kot žrtev morilskega častnika v neki hiši v Palais-Royal meseca decembra 1818. Takrat ste bili stari trinajst let, a ste pod vodstvom svoje matere Sare živeli že nekaj let sem žalostno življenje malih nedoraslih prostitutk. In takrat ste vstopili v Opero. Več rednih gostov vas je vzdrževalo, med temi tudi Clément des Lupeaulx. Sedaj bi moral na vsak način vedeti, kakšno je bilo v oni dobi pohištvo vaše spalnice; toda ker nočete povedati, idimo dalje. Leta 1823 se sklene zarota, da vas pošljejo v Issoudun k staremu Jean-Jacques-Rougetu, ki se je hotel prav tedaj poročiti s svojo deklo in ki so ga hoteli z vašo pomočjo odvrniti od te nevrede žentitve. Načrt se ni obnesel. Preidem tudi preko denarnih stisk, ki so vam delale mnogo žalosti v vašem osemnajstem letu, stiske, ki so vas primorale do sramotnega koraka. Proti koncu istega leta 1823 srečate slučajno v gledišču Lucijana Rubempréja ter ga sprejmete v svojem stanovanju v ulici Langlade. Obožujete ga, on vas ljubi in ne bom vam pripovedoval, kako vaju z Vautrinovim posredovanjem baron Nucingen napravi oba skupaj srečna, vas in Lucijana. Sedaj pa me dobro poslušajte.

Poslušala sem ga v skrajni grozi.

— Nucigen vam je zoprn, dekle. Osemintrideset let je starejši od vas. Antipatičen je in celo ostuden. Prenašate ga z vedno rastočim sovraštvom. Poslušajte me dobro: trinajstega majnika, po soareji, ki se bo vršila njemu na čast, boste zavžili črno krogeljico z javaneškim strupom in boste takoj umrli. Tako usodo sem vam namenil.

Gorje! tresla sem se kot šiba.

— Kako veste to, gospod? sem zajecjlala.

— Kako to vem? je zavpil. Kakšno neprikladno vprašanje! Saj sem vas jaz ustvaril! — — — — —

VII.

17. aprila.

Razum se mi vrača polagoma.

Sedaj vidim jasno. Položaj se osvetljuje. To je borba dveh gotovosti med seboj, nič drugega, nič drugega.

Mislim, da sem stara sedemindvajset let, da sem rojena v Mastrichtu leta 1812, da nosim ime svojega očeta in da sem vedno živela kot pošteno dekle; toda kakšen dokaz imam pravzaprav za vse to? Nobenega!

Ne morem se sklicevati niti na kako načelo razuma, niti na preizkušeno resnico, niti na občutek, da bi lahko trdila, da je moje življenje takšno. Pretresati morem torej samo dve možnosti, da pridem do pravega poznanja svoje preteklosti: svoj lastni spomin ali pa izpoved koga drugega. V tem slučaju imam torej dve naspotujoči si možnosti. Preostaja mi samo odločiti, katera izmed obeh izpodrine drugo.

Res, čutim se duševno še preveč utrujeno, da bi dala prednost svojemu osebnemu pripričanju. Človek, ki je govoril včeraj z menoj, me nadvladuje, o tem ne morem dvomiti. Ko bi hotela smatrati njegovega duha mojemu podrejenega, bi bila to od moje strani velika budalost. Njegova bistroumnost je bila luč moji zmedeni pameti. Živela sem te dneve v halucinaciji, ki se je nisem niti zavedala, in ki mi je dala potom nepojmljivega fenomena namišljene spomine v trenutku, ko sem izgubila svoje resnične spomine.

Moja osebnost se je tako popolno razdvojila, da ne morem vedeti, kdaj se je natančno izvršila metamorfoza mojega jaza, zakaj služi mi pri tem samo spomin, ki je od vrha do tal potvorjen. Čutim, da živim v duševnem stanju sanj ter smatram za verjetne razne namišljene dogodke in dolgo vrsto spominov, ki jih je Balzac s svojo formalno izpovedjo izpremenil v prazen nič.

VIII.

18. aprila.

Tako sem torej ena tistih žensk . . . Moj Bog! tega si nisem mislila. Nisem videla resnice; toda kaka blaznost, ko bi jo hotela tajiti, kaka blaznost! Moji občutki podpirajo Balzacova pričevanja, jih potrjujejo. Nisem fizično čista; moja čistost je samo intelektualna, imam nasilne občutke kake kurtizane; moje truplo žge notranji ogenj. Kako bi to tajila, gorje! In vse moje slabosti! In vse slabosti svoje volje!

IX.

19. aprila

Nocoj sem šla na ulico, da završim svojo usodo. Toda kako prečudna je moja metamorfoza! Popolnoma sem pozabila svoje prvotne navade. Že sama misel, da bi se povrnila k njim, me bega in plahost mi zapre sapo v trenutku, ko hočem izpregovoriti.

Neznanec, ki sem si ga drznila ogovoriti, me je nedvomno smatral za kako beračico, zakaj vrgel mi je kakih petdeset vinarjev in me ni pozval, naj grem ž njim. Morda nimam prave obleke ... Morda tudi nimam pravega glasu.

X.

5. majnika

Bliža se konec, konec moje revne usode. Dobro vem to, dasi se ne upam pisati, predobro vem, zakaj se preselim 13. maja, kakor je prerokoval Balzac, iz življenja v smrt, zauživši črno krogeljico ...

Črno krogeljico z javaneškim zdravilom ... Kje najti to črno krogeljico, ki hrani v sebi večnost? Hodim iz prodajalne v prodajalno, k lekarnarjem, k rastlinoznanecem ... Ponujajo mi razne strupe, samo tega ne ... (O Bog! to grozno življenje! In kako sladka bi mi bila smrt!) ... Hočem javaneški strup, javaneški strup v črni krogeljici ... Balzac tako veleva.

(Tu konča rokopis. Sledi še 41 praznih strani.)

Dr. Fr. Ilešič:

Benjamin Franklin v naši književnosti.

Benjamin Franklin (1706—1790) je pri nas v širših krogih večinoma znan le kot iznajditelj-strellovoda. Manj je že takih, ki poznajo njegovo državniško delovanje, a redkokje se kaj čuje o njegovem vzgojiteljskem delu. In vendar je bil Franklin pravi vzgojitelj svojega severoameriškega naroda.

Koliko je Franklinovo narodno-vzgojno literarno delo seglo do naših mej, to je predmet sledeče razprave.

I.

Najprej se nam je pomuditi pri Valentinu Vodniku in njegovi „Veliki pratiki“, ki je izhajala od l. 1795—1797. Vemo pač, da je Vodnika na potrebo take poljudno-poučne publikacije opozajal

baron Žiga Zois; a s tem dejstvom nismo kulturnega ozadja „Pratike“ bolj pojasnili, le drugo osebo smo postavili v središče vprašanja. Važnejše je za nas, da je Zois Vodniku, ko mu je dajal pobudo za „Pratiko“, poslal svoje „stare žepne eksemplarje koledarjev“. Vodnik je imel torej pri svojem delu razne tuje vzorce pred seboj ter je njegova „Pratika“ le eden izmed pojavov poljudno-vzgojnega dela, v čigar službo je jožefinsko prosvetiteljstvo postavilo tudi koledar.

Za Marije Terezije je izšlo več odredb proti „mit albernen und unflätigen Dingen angefüllten Kalendern“, kjer so bile čudne zgodbe o solnčnih ali luninih mrkih, neslani tolmači o puščanju na žili, o purgiranju in razno praznoverje. Prodaja takih domačih ali inozemskih izdelkov se je v avstrijskih dednih deželah prepovedala. Ukazalo se je, naj se gleda na to, da se sestavijo boljše knjige te vrste, kjer bi ne bilo onih abotnosti, pač pa „Sachen zum nützlichen Unterricht des Volkes“.¹

Zdi se, da se je v naših deželah s tem uvedlo učilo, ki ga je prvi z uspehom rabil vzgojitelj Amerike Benjamin Franklin.

Ta je od 1732—1757 izdajal „Koledar (Almanah) ubogega Riharda“, ki mu je bil pravi naslov: „Richard Saunders“, in sicer v nakladah po deset tisoč izvodov. „Da ich bald bemerkte, daß er allgemein gelesen wurde“, pravi Franklin sam, „und daß kaum ein Ort in der Nachbarschaft ohne diesen Kalender war, so betrachtete ich ihn als das geeignete Mittel zur Verbreitung von Belehrung und Bildung unter dem Volke, welches kaum andere Bücher kauft. Ich füllte deshalb den zwischen den merkwürdigen Kalendertagen offen bleibenden Raum mit Sentenzen und Sprichwörtern aus, um dem Volke besonders Fleiß und Sparsamkeit einzupflanzen, welche allein Wohlstand zu schaffen und die Ausübung der Tugend zu sichern vermögen ...“²

„Ubogi Rihard“ je svojo moralo kril najrajši s humorjem in šaljivostjo, a povsod je bilo čutiti njegov glavni nauk, da Bog pomaga le tistim, ki si sami pomagajo.

¹ O tem glej *Österreichischer Schulbote* 1857, str. 26 po „Kais. königl. Theresianisches Gesetzbuch ...“ (Wien, 3. Aufl. 1789) — Kako važno prosvetno vlogo so igrali koledarji in almanahi pri prvih pojavih srbskega preporoda, o tem gl. na pr. dela P. A. Zabolotskega: „Očerki ruskago vlijanja v slavjanskih literaturah novoga vremena“. I, 1. Varšava, 1908, str. 90 in sled.

² Auerbach Fr., Benjamin Franklin, sein Leben, von ihm selbst beschrieben. 1879, str. 29. (V Binzerjevi izdaji: I, str. 105.)

Razne pregovore iz vseh 25 letnikov „Ubogega Riharda“ je Franklin zbral v enoto ter jo kot ogovor modrega moža Abrahama priobčil v uvodu koledarja iz l. 1757 („Pot k bogastvu“).¹

Ta spis nas stavi v sledeči položaj: Ljudje so na sejmu tožili, da so slabi časi, da je plačevati mnogo davkov. Stari Abraham je temu sicer pritrdil, a dodal, da si sami nalagamo še hujše davke; lenoba na pr. nam dvakrat toliko jemlje kakor gosposka, potratnost nam jemlje trikrat več, a neumnost štirikrat več. Zato si pa tudi sami lahko pomagamo iz težav; saj kakor pravi ubogi Rihard v svojem koledarju za l. 1733, „Gospod Bog pomaga tem, kateri si pomagajo sami . . . Kaj to pomaga, boljših časov želeti in upati! Bodimo sami drugačni in časi se bodo tudi izpremenili . . . Kdor ne ume tako hraniti kakor zaslužiti, ne zapusti ničesar, najsi se tudi do smrti zmuči. Kakor dobljeno, tako izgubljeno, moremo reči o mnogem lepem tolarčku od te dobe, odkar so naše žene radi kave pozabile na šivanje in tkanje in mi možje radi vinca in punča na motiko in kladivo . . . Mislite li, da skodelica kave, steklenička vina, kaka tančica, finejša obleka, včasi kaka voznja na sprehod ne pomeni mnogo? . . . Trgovsko blago in nakit! . . . Kupi, česar ne potrebuješ in brzo boš prodal, brez česar ni mogoče živeti . . . Poznam ljudi, ki se za lepo cunjo radi postijo . . . Škrlat, žida, žamet ugašajo ogenj v kuhinji . . . Takemu tiranstvu razvad se sami podrobujete!“

„Nemalo sem se radoval,“ pravi Franklin na koncu tega spisa, „nad tem možem Abrahamom, ki je tako dobro uporabil, kar sem učil 25 let v svojih koledarjih“. Da bi sam dal dober zgled, kako da ni treba kupovati nepotrebnih stvari, ni kupil na onem sejmu suknje, kakor je nameraval, ampak je obdržal še staro“.

Ves gori očitani govor Abrahamov je bistveno sestavljen iz rekov „Ubogega Riharda“ oziroma Franklina samega. Spričo tega pa izjavlja Franklin, želeč se ogniti očitku ničemurnosti ali bahavosti, da ni „niti desetina one modrosti njegova lastnina, ampak da je skoro vse uspeh njegovega paberkovanja na polju zdravega človeškega razuma vseh narodov in časov.“

„Ta opis (Pot k bogastvu)“, poroča Franklin sam, „so vsepovsodi zelo odobraval, vsi časopisi severne Amerike so ga od-tiskovali, na Angleškem in Francoskem je izšel posebe . . . in ker je spis svaril pred nepotrebnimi inozemskimi rečmi, so mnogi mi-

¹ Spis je natisnjen v „Benjamin Franklins Leben und Schriften, bearbeitet von D. A. Binzer“, IV. str. 95 in sled.

slili, da je v Pennsilvaniji znatno pripomogel k nastanku one rastoče imovitosti, ki jo je bilo opaziti več let po njega objavi“.

V češki jezik je ta Franklinov spis prevedel Jos. Jungmann.

Nemški prevod nahajam kakor češkega v čitankah, a tudi v posebnem izdanju: „Der Weg zum Wohlstande oder ein Wort zur rechten Zeit. Etwas für Jedermann“ (1811). Nemški prevajalec je hotel v težkih vojnih časih svojim rojakom dati „več ko dober svet“ ter jim je dal ta Franklinov ključ, pri tem pa je z ozirom na čas in krajevne razmere izpremenil nekatere manjše stvari.

Iz nemščine je v slovenščino Franklinov spis prevel znani učitelj slovenščine na graški univerzi, J. Primic ter je svoj prevod l. 1812. izdal v Gradcu pod naslovom: „Prava pot k dobriemu stanu, ali ena beseda ob pravim časi. Nekaj za vsakiga človeka. Na prvo iz Angleškiga v Némški, zdaj pak s pervolenjem Vikši Gosposke v Slovenski jezik prestavljena.“ Primic pravi v uvodu, da je spis poslovenil „iz ljubezni do Slovencev“, podaja Franklinov življenjepis ter ga končuje z besedami: „Lubeznivi, mladi Slovenec, al se niso per branju od življenja tega imenitnega ino slavniga moža v tvojem serci žele vžgale njemu enak postati?“

Že Franklinov izvirnik je imel več rekov v verzih. Nemški prevajalec iz l. 1811 je njih število še pomnožil. Primic je te verze moralizujoče vsebine prevel prilično natanko; podomačil je na pr. verze: „Find'st du an Leckereien nur Geschmack, so bleibst dir nur der Bettelsack“ takole:

„Goste pojedine
strehe podero,
suknje raztrgajo,
po sveti poženo.“

S takimi nazornimi izrazi se je Primic približal stališču svojega preprostega naroda, kakor je to umel Vodnik. Značilno je, da je Primic na konec knjižice del Vodnikovo pesem „Dramilo“ pod naslovom: „Pesem na Slovence“, torej pesem, o katere koncu je Zois rekel, da je več vreden ko zlato.

Še en refleks Franklinovega „Ubogega Riharda“ naham v slovenski književnosti. Malavašič je v Bleiweisovih „Novicah“ 1843, št. 2 priobčil pesem: „Kako se pride iz vajšnic na slamo, poleg nemškiga“. Vsebina te pesmi je sledeča: Vsi se pritožujete, da ni denarja; a krivi ste si sami svojih nadlog, „in ne držite se prazne več vere, čase da hujše pošilja vam Bog“. Godrnjate čez davke in zakone.

„Marsikter' davek pa večji, ko ti, je,
 ki ga vam grda lenoba požre;
 marsikter dan se vam prazen razbije,
 ki vam za delo in pridnost dan je . . .“

Drugi tak vaš davek je lotrija, tretji baharija,

„k' za nepotrebne ga daste reči,
 kupite, uživajte in sleparija
 mošnje goljfiga vam polne suši.“

Nekdaj so nosili vsi trdno domače platno, zdaj pa imate „pajčevino“. Vaši predniki so jedli močnik ali žgance, pa y srjcal' krompir, a vi pijete kavo. Mnogo ljudi se drži le starih navad in zato zaostajajo. Vsak fantiček že kadi in si pipico okuje s srebrom. Ne tožite torej, da so časi slabi: časi so stari, le vi bodite boljši. Delajte, bodite dobri ljudje in kristjani, hranite zaslužek!

Ni dvoma, da je temeljna misel in okvir pesmi posnetek Franklinovega „Ubogega Riharda“.

II.

Pred več leti sem — če se ne motim — v neki češki čitanki našel povest: „Piščalka“. To povest ima tudi Luka Svetec v „Vedežu“ (1850, str. 60) pod naslovom: „Piščalka. Povest. Po ruskem Karamzina. Podgorski“. Vsebinska „Piščalka“ po L. Svetcu je ta-le: Kot otrok sem nekoč dobil mošnjo denarja. Hitro sem si kupil piščalko ter doma na njo na vso moč piskal. Bratje in sestre so mi rekli, da bi si za oni denar lahko kaj kupil, kar bi bilo več vredno. Celo smejali so se mi, tako da sem bil žalosten. Sklenil sem, da si nikdar ne kupim ničesar nepotrebnega. Ko sem dorastel, sem spoznal, da mnogo ljudi predrago kupuje svoje „piščalke“, na pr. pridvorniki, ki častem žrtvujejo kreposti, nadalje taki, ki si zažele ploskanje ljudstva, pa zanemarijo gospodarstvo, ali skopuhi, ki skrbe le za polnitev mošnje, ali slastniki, ki stavijo užitek telesa nad dušo, ali zapravljivci, ki svoj dom uničijo z drago obleko, z dragimi jedmi in kočijami. Skratka: nebroj trpljenja izhaja odtod, ker ljudje ne poznajo cene reči in jih predrago plačujejo.

Prvotno pa „Piščalka“ ni niti Svetčeva niti Karamzinova, ampak Franklinova: „Die Pfeife. Eine wahre Geschichte. An seinen Neffen“, iz l. 1779.²

¹ Bleiweis je Svetčevo „Piščalko“ sprejel v „Berilo“ II. (1852, str. 69).

² V Binzerjevem izdanju (Kiel, 1829) IV, str. 137.

Svetčeva povest se le v neznatnostih razločuje od Franklinovega izvirnika. Najvažnejša razlika je ta, da je pri Svetcu ena vrsta „piščalkarjev“ izpuščena, namreč ona, ki jo ima Franklin nazadnje: „Wenn ich ein schönes, sanftes Mädchen an einem böartigen Drachen vom Mann verheiratet sehe, so sage ich: Jammer und Schade, daß sie soviel für eine Pfeife gegeben hat.“

„Predrago piščalo“ imajo tudi Slomškove „Drobtinice“ 1852 (str. 198). Dečku so dali „boter srebrno petico za rešitvo ali vezilo k godovnu“. Piščalko je kupil na sejmu. Ljudje se mu smejejo. Znatno so „Drobtinice“ izpremenile število in red „piščalkarjev“: „Mnogokdo si je gosposko obleko omislil, prisekan škric in zavihan klobuk, prstan na roki, smotko v zobeh in leta 1848. tudi sablo po strani, da je za njim ropotala. Oh, sem dejal, ti norska glava, si predrago piščal kupil. — Videl sem drugega, kako je drhali ljudstva govoril, delal sladke obljube ter preprostim ljudem obetal zlate čase, naj bi ga za poslanca ali pa srenjskega poglavarja izvolili. Pač predraga piščal, sem mislil; in taka je bila. Danes so ga na rokah nosili, v kratkih dneh so mu pa okna potrupali. — Poznam mladeničev veliko, katerih eni so se dali ženstvu oslepiti, drugi so se v igro, tretji v vino izgubili, zapravili denar, poštenje, zdravje in tudi življenje, časno in večno nesrečni. — Oh, sem dejal, so pač predrago piščal plačali . . .“

Odkod je Slomšek črpal, ne morem reči. Zanimivo pa je, kako so „Drobtinice“ Franklinovo „Piščalko“ modernizirale, to je, jo uporabile za presojo istobnih dogodkov. Duh, ki ga kaže ta preuredba, je duh Slomškov, ki je obsojal „demokrate“ l. 1848.¹

Da je „Piščalka“ prvotna Franklinova povest, o tem ni dvoma. A prav zato pa je treba naglasiti, da Luka Svetec svojo „Piščalko“ izrecno označuje kot povest „po ruskem Karamzina“. Po takem bi povest preko ruščine prišla v Svetčevo pero.

Sama na sebi se ta trditev prav dobro ujema z glasom, ki si ga je bil pridobil Karamzin (1766—1826) v neruski Evropi zlasti s svojo zgodovino. Karamzin pa je bil tudi beletrist ter so se njegovi pesniški in prozajični beletristični spisi prevajali tudi v druge jezike.

¹ Uredil je ta letnik „Drobtinice“ Jos. Rozman, Slomškov kanonik v Št. Andreju na Koroškem, a „Piščalka“ je brezdvomno Slomškov prispevek. Kot takega ga je sprejel tudi M. Lendovšek v Slomškove „Zbrane spise“ (II. str. 47.) — V Schreinerjevi „Čitanki za obče ljudske šole“ IV. del (1909) str. 33 je tudi „Piščalka“; podpisan je A. M. Slomšek, a tekst sega samo do naštevanja poedinih vrst piščalkarjev, a tekst je faktično stilistično modernizirani tekst Svetčev. Kako je pod to berilo prišlo Slomškovo ime, ne vem.

Spričo tega bi bilo le naravno, če bi Karamzina prevajal tudi Slovenec. Hotel sem Svetčevo „Piščalko“ primerjati s Karamzinom; žal, da jo v njegovih zbranih spisih zaman iščem.¹ Da jo je res nekje podal, vidim iz Letopisa Matice Srpske (1832, IV. del. str. 82), kjer je priobčena „Karamzina Frulica (Svistok)“; iz ruščine jo je prevel A. Arnovljevič. Srbski prevod se s Svetcem ujema malone doslovno, le v par izrazih je razlika. G. Luka Svetec sicer dandanes izrecno zatrjuje, da Karamzina nikdar ni imel v rokah, ter pravi: „Če sem kaj pisal, kar se tiče njegovih del, sem moral odkod drugod posneti, kar mi pa ni znano“. 65 let, odkar je Svetec priobčil „Piščalko“, je za spomin prav dolga doba; mogoče je pa tudi, da res ni direktno rabil Karamzina, ampak srbski Letopis, ki so ga okoli 1830—1833 marljivo čitali tudi Slovenci v Gradcu. Treba bi bilo pogledati tudi Gajevo „Danico“, ki je včasih posredovala med daljnjim vzhodom in nami.

Gotovo bi se dalo še več Franklinovih povesti zaslediti, pa že navedene drobtinice kažejo, da je Franklinov duh segel tudi do nas. Iz življenja slavonskega prosvetljenca Adama Filipovića (1792—1871) je znano, da mu je v političnem demokratizmu vzor bila severna Amerika.²

¹ Prim. „Sočinenija“ v izdanju Aleks. Smirdina iz l. 1848. — Njegovih „Listov za deco“ ali „Spisov za mladež“ (Moskva, 1785—1789), ki pomenijo začetek njegovega literarnega delovanja, nisem mogel dobiti do rok, enako tudi ne lista „Aglaja“. Karamzin se je bavil s Franklinom; citira ga v članku „Zapiski starago moskovskago žitelja“. Sočinenija (1848) III, str. 332.

² Vladoje Dukat, Rad Jugoslov. akademije, knj. 203, str. 5.

J. R. Glaser:

Ljubezen.

Morda je trpka včasih moja ljubezen,
a ne boj se, draga: trpko je zdravje,
rezko-trpko, ker je opojno in močno.
In kot brina, dolgo zoreča v solncu,
je ljubezen moja močna in zdrava
in opojnost v soku zori ji žgočem.

Dr. Zober:

Orumeneli listi Simonu Gregorčiču.

Pri rekonstrukciji osebnosti velikega pesnika je literarnemu zgodovinarju dobrodošla vsaka podrobnost, ki se nanaša na pesnikovo življenje, mišljenje ali delovanje, na vse, kar je oblikovalno vplivalo na njegov duh. Znano je, da imajo drugod cele literarno-zgodovinske arhive, posvečene eni sami veliki osebnosti. Naša literarna zgodovina je sicer po poglobljenju in intenzivnosti kakor tudi po ekstenzivnosti primerna našim manjšim razmeram, je še zelo mlada, kakor je mlada naša literatura, toda tudi zanjo prihaja čas, da se loti sostavnega očrtavanja naših klasikov in si oskrbi gradi, ki ga je mного več raztresenega po naših meščanskih domovih, nego si mislimo. Prav mnogo takega dela je koncentriral v svojih delih dr. Ivan Prijatelj, drugo je raztreseno po raznih revijah, letopisih itd. Takšen je tudi ta prispevek, ki ga bo bodoči zgodovinar Gregorčičev morda uporabil.

Simon Gregorčič je mnogo značilnejša osebnost v slovenskem pesništvu, nego se zavedamo pod vplivom moderne vzrasli mlajši, ki smo včasih že počeli omalovaževati njegovo ime in šli slepi mimo visoke etične vrednosti njegovih pesmi, mimo uprav narodnega tona, radi katerega je Gregorčič postal naš najpopularnejši pesnik, ki je imel in ki ima še danes na ljudsko dušo mnogo več vpliva, nego oni pesniki, ki so v prvi vrsti glasniki čustev in razmišljanj ljudi izcizeliranejšega umstvenega delovanja, ljudi z moderno, mišljeno delujočo psiho. Pesniki-kiparji. Ni tu mesta, da bi za uvod k donesku iz Gregorčičevega življenja napisal o njegovem pomenu razpravo, ki bi inter arma bila tudi nemogoča, ali dobro je, če se uvodoma malo spomnimo na takšne probleme naše literarne zgodovine, ki bi nam naj bila več, nego gola „l'art pour l'art“, namreč sredstvo do novega razumevanja naše preteklosti in tvorjenja bodočnosti, čisto v smislu nekaterih publikacij, ki jih že imamo in izmed katerih je „Kersnik“ najboljša. —

Iz zasebnega življenja Simona Gregorčiča so nam najmanj znane njegove srčne zadeve. Tudi on je imel svojo „veliko ljubav“,

ki je vzbudila v njem zanj dvakrat bolešni spor med globokim, nežnim srčnim čustvom in med strogo dolžnostjo. Poslednja je zmagala; odpovedal se je. Odtod ponekod tako tožna resignacija, ki zveni ž njegovih strun. Predmet njegovega večletnega duševnega boja, ki se je končno izkristaliziral v resignirano, pa vendar toplo prijateljstvo, je bila pokojna moja teta (sestra moje matere) Dragojila Milekova, hči Petra Mileka, nižjega ljubljanskega magistratnega uradnika ali paznika. Nimam podatkov, kedaj se je rodila, kedaj umrla, tega bo že menda 30—35 let, tako da jo je pesnik preživel za precejšnjo dobo. V rodbini so dolgo hranili spomin na to nežno razmerje Dragojile, enako idealne kot ženske in kot učiteljice, napram istotako nežno čutečemu pesniku-duhovniku kot tajnost; morda so sodelovali tudi malenkostni nazori ali vsaj strah pred njimi — skratka, njune korespondence ni več. Takoj po Dragojilini smrti je moja mati, žal, uničila vsa ta pisma, povezana z zbledelimi, nekdanj rdečimi trakovi, uničila v ognju, ki je vkončal tudi dvoje, troje vsahljih cvetlic in majhen zvezček, popisan s karakteristično Gregorčičevo pisavo. Koliko nežnega, kakšna visoka pesem ljubezni in resignacije je bila tu predana plamenu? Usoda dveh src! Ko sem pred tedni po večletni odsotnosti pregledoval doma, kar je še ostalo starih, orumenelih listov in lističev, sem našel tudi njeno sliko. Bogati plavi lasje, obraz poln milobe, zaokroženi obrvi, dolge trepalnice, precej energično oblikovana brada z jamico, fina ustna in vitko, lepo telo . . .

Gregorčič je nekoč obiskal Aškerca, svojega sobrata v Gospodu in Muzah, v Šmarju pri Jelšah, baš ko je bila Dragojila Milekova na obisku pri moji mami, ki je bila učiteljica v Šmarju. Pri tej priliki se je tudi sestal s svojo miljenko in ji poklonil njej posvečeno znano pesem: „Nikar, nikar se me ne boj, nedolžni, nežni angel moj . . .“

Gregorčič je tudi podpiral pedagoško delovanje Dragojile Milekove. Ta je že takrat prirejala razne šolske prireditve, kakor nagovore, narodne spominske slavnosti itd., in Gregorčič ji je mnogokrat sestavljal koncepte ali pa morda sam sodeloval. Tako sem našel koncept za božični nagovor, ki ga je spisal „Šimen Gregorčič“ 24. decembra 1879 v Kobaridu.

Še značilnejša je pa pesmica, brez datuma in podpisa, toda brezdvomno njegova:

amoris impresso - pisa tudi Gregorčičev obraz

Šola, naš vrtec.

Lep žlahten vrtec-jaz poznam,
 Ni vélik, pa je dragocén,
 Enak mu vrtec ni noben,
 Za vsó zlato ga proč ne dam.
 Če kdo po vrtu tem me vpraša:
 Ta vrt so duše, srca naša.
 Vrtnarji so učitelji,
 So naših src vzgojitelji.
 Kako skrbno so ga trebili,
 Sadili tukaj, tam žlahtnili
 In se trudili dan na dan,
 Da bil bi vrtec res krasan.
 Ko polje kmet je razoral
 In zlato seme nasejal,
 Ne ve, če pride polni klas
 Pod srp žanjici, snopu v pas,
 Pač morda bela slana pade,
 Zatre že v kali setve mlade;
 In solnce vroče in pekoče
 Požgati žito zna cvetoče.
 Pa bolj kot vrtna, poljska žetev
 V nevarnosti je dušna setev,
 Ker setvi lepih vednosti
 In rožam žlahtnih čednosti
 Sovražen je hudobni svet,
 Zatrli bi rad ta lepi cvet;
 Zato ga várujmo skrbljivo,
 Da ne poškodi ga nikdó
 In delajmo neutrudljivo,
 Da vzdiga, širi se zvestó.
 Bog daj pa setvi moč in rast,
 Da nam bo v prid, a njemu v čast!

Cegnar

Književna poročila

Oton Župančič, *Sto ugank*. Izdala in založila „Omladina“. V Ljubljani, 1915 M. 80. 39 str. Kart. 90 v.

Drobna knjižica in v njej sto vprašujočih oči, ki zro z otroško milino v bralca. Razveseljujoč dogodek je to novo darilo Župančičevo, posebno v teh časih, ko nam redkokdaj kdo zašepeče tiho besedo brez bolečin in jedkega strupa. V solnčnozlatih vrtovih rajamo, pozabljamo na težka vprašanja okoli nas, nehoče sledimo tem nežnim stihom, ki nam privabljajo jasen smeh na lice in nam užgo oči z neodoljivim čarom detinstva. Pesnik sam je pozabil sebe, svojo okolico in je stopil med deco: „Sto ugank — tristo zadrug, tristo zank...“ In mladina jih bo sprejela razgretih lic. Je tud

Vsa narava se je izpremenila v zlato in cvetje. Zrelo žito je zašumelo kot „zlato valovje okrog in okrog“, v solnčnici se je skrilo „črno solnce“, ki „zlate žarke meče“, in požar je razcvetel v rožo:

Živa roža, živo seme —
Bog ne daj na naše sléme!

Slovenski kozolec je postal grad iz samih oken, zazidan z zlatom in kresnice so zbežale kot jasne zvezde v noč. Kakor mala lirična pesmica se glasi uganka:

Nebeška kraljična
vso božjo noč skače:
iz zlate palače
v srebrno pristavo,
v črno bajto.

Njena „zadruga“ je posebejujoča metafora svetlobe ponoči.

Večkrat je mikavo uvezana v uganki sami tudi rešitev na pr. marjetica ali:

Poglej ga klepača:
na vrhu oreha
kozolce prevrača.

Pa tudi mrtva narava je zastopana. Ljubkost teh „zank“ obstoja v mični besedni igri ali v dvojnem zmislu rešitve:

Po štirih nogah
po pečinah-skalah,
po treh, po treh
po pečinah-pečéh. (Koža: žival — posoda.)

Zvon je zajel „kupo božje slave“ in v monštranci je zažarelo „zlato solnce“. „Svetlinova hči“ pred spanjem po steni riše, a na zapečku prede mačka in ne naprede ničesar.

Ugankar ni pozabil vprašati vinske bratce o njem, ki

... je v temnici podzemeljski bil,
bil je rezan,
bil je vezan,
svojo sladko kri je prelil,
prišel na to slavje —
bratcem vsem na zdravje.

Tudi narodni junak kralj Matjaž je bil povabljen z „zelenim Jurjem“, da nam skupno prineseta veselo, razkošno pomlad in pomoč v teh izkušenj polnih dneh.

Jezik je pristrčno-dovtipen in bogato obložen s cvetjem. Braččevo domišljijo zadene v mehko struno, da nehote začuti nežno, šegavo zanko, ki se prešerno vije v verz.

S knjižico nam je bil poklonjen dehteč rožnat šopek. Kakor po zlih sanjah smo ga prijeli v roke in za trenotek pozabili ogromne, nerešene uganke tam zunaj.

Za „Pisanice“ so te uganke lepa izpopolnitev, ker so povsem novega značaja tako v tehniki kakor vsebini. Z veseljem pričakujemo še kakega bolj strupenega roja, da tudi malo pobóde po naših Ahilovih petah in nas zdrami iz tope duševne agonije . . .

Uganke naj pa po vsem Slovenskem belijo glave in rdeče vesela lica in lepote žejna srca!

Ivo Peruzzi.

Pierre de Coulevain, Amerikanka. Ljubljana 1915. Tiskala in založila Narodna tiskarna. I. del. 261 str. — II. del. 293 str. Broš. 3 K 50 v, vez. 4 K 70 v, s pošto 20 v več. — Naša izvirna beletrija zadnjega časa doživlja mučno krizo. Pozdravljamo torej dovršen prevod zanimivega Coulevainovega romana, ki bo čitanja željnemu občinstvu srečno pomagal premostiti vrzel v domačem pripovedništvu.

Vojaške narodne pesmi za šolo in dom. Nabral in za dvo-, oziroma triglasno petje postavil Anton Kosi. Prvi zvezek. V Ljubljani, 1915. Izdala in založila Katoliška bukvarna. 89. 30 str. Cena 1 K. — Besedo o muzikalčni vrednosti te nove zbirke prepuščam strokovnemu glasilu; glede besedila pa je treba pripomniti, da je g. prireditelju pojem narodne pesmi najbrž neznan, sicer bi z narodovo lastnino ne ravnal tako samovoljno in brez spoštovanja.

Ivan Vrhovnik, Dva novomašna govora pred 100 leti. Odtisk iz „Duhovnega pastirja“. XXXII, str. 467-483.

Oba govora se tičeta slovenskega jezikoslovca Fr. Metelka. Dne 25. septembra 1814 je Metelko pel novo mašo v Škocijanski cerkvi pri Dobravah na Dolenjskem; slavnostni govor mu je za to priliko govoril župnik Škocijanski, Andrej Slejko. Dne 1. oktobra 1815 je bila nova maša v sosednji Šmarjeti; novomašnik je bil takrat Janez Zalokar, poznejši vneti pristaš metelčice; a propovedoval mu je — Fr. Metelko. Tako misli vsaj, sodeč po jeziku in značaju govora, Ivan Vrhovnik. Metelko je za svoj stanovski praznik slišal v cerkvi še pohlinovsko slovenščino 18. stoletja; on sam je bil jezikovno že čisto drugače izobražen, tako da pri njegovi propovedi „pravega Kranjca ušesa ne bole“. Kulturno-zgodovinski važen je Slejkov govor na tistem mestu, kjer nam razklada, kako se je godilo slovenskemu svečeništvu izza francoske revolucije: „Kaj za ene imena se dado duhovnikom ne samu, od prauzetnih deževskih šribarju inu verboltarju, ampak tudi od štemanih trdih kmetou . . .“. Tudi drugi govor ima misel, ki je za zgodovinski naš razvoj važna; izraža namreč željo, naj bi se prosveti, razširjajoči se po Gorenjskem, utrla pot tudi na Dolenjsko, mladina naj bi se tukaj šolala, da bi cerkev dobila tudi z Dolenjskega kaj mašnikov. — Slejko, Metelko, Zalokar, to so trije zgodovinski člani, ki jih je sedaj pred nami sklenil Ivan Vrhovnik. Vrhovnik pa ne stoji le kot pisatelj ob tej zgodovinski verigi, ampak spada na vnanje tudi sam k njej; zakaj na zlati maši, ki jo je l. 1865 Zalokar imel pri Sv. Petru v Ljubljani, mu je bil Vrhovnik ministrant in Zalokar mu je pripomogel, da je šel študirat.

Dr. Fr. Ilešič.

Mestna hranilnica ljubljanska

:: Ljubljana, Prešernova ulica št. 3. ::

Največja slovenska hranilnica!

Denarnega prometa koncem leta 1914	K	740,000.000.—
Vlog koncem junija 1914 nad	„	44,500.000.—
Rezervnega zaklada	„	1,330.000.—

:: Sprejema vloge vsak delavnik in jih obrestuje po ::

4½ %

brez odbitka. Hranilnica je **pupilarno varna** in stoji pod kontrolo **c. kr. deželne vlade**. Za varčevanje ima vpeljane lične

domače hranilnike.

Narodna knjigarna v Ljubljani

priporoča sledeče knjige:

Atila v Emoni. Romanca. Napisal Ant. Aškerc. Cena broš. 1 K 40 v, vez. 2 K 40 v, s pošto 10 v več.

Brodkovski odvetnik. Roman. Češki spisal V. Beneš-Šumavskiy. Cena broš. 1 K 50 vn., vez. 2 K 50 vin., s pošto 20 vin. več.

Čez trnje do sreče. Roman. Spisal F. Senčar. Cena broš. 1 K 20 vin., vez. 2 K 20 vin., s pošto 20 vin. več.

Greh in smeh. Zabeljene in osoljene kratkočasnice. Zbral Tinček Hudaklin. Cena 1 K, s pošto 10 v več.

Gospod Žabar. Humoristično-satirične in resne sličice iz sedanjosti. Spisal Luigi Calco. Cena broš. 80 v, s pošto 10 v več.

Narodni kataster Koroške. Spisal Ante Beg. Cena 60 v, s pošto 70 v.

Gospod Bucek. Humoristično-satirične in resne sličice iz sedanjosti. Spisal Luigi Calco. Cena broš. 70 v, s pošto 10 v več.

Kralj Matjaž. Zgodovinski roman. Spisal Fran Remec. Cena broš. 2 K, vez. 3 K, s pošto 20 v več.

Lepi striček. (Bel-ami.) Roman. Francoski spisal Guy de Maupassant, prevel Oton Župančič. Cena broš. 3 K 50 v, vez. 4 K 70 v, s pošto 20 v več.

Ljubezen in junaštva strahopetnega praporščaka. Zgodovinska povest. Cena broš. 80 v, vez. 1 K 60 v, s pošto 10 v več.

Rienzi zadnji tribunov. Zgodovinski roman v dveh delih. Spisal Edward Lytton-Bulver. Cena 4 K, vez. 5 K 20, s pošto 20 v več.

Kmetska posojilnica ljubljanske okolice

registrovana zadruga z neomejeno zavezo v Ljubljani

:: obrestuje hranilne vloge po čistih ::

4³/₄ %

brez odbitka rentnega davka, katerega plačuje posojilnica sama za svoje vložnike.

Posojilnica posojuje svoj denar na varna kmečka posestva, radi tega je tudi ves denar pri njej popolnoma varno naložen.

Gospodarstvo posojilnice vodijo gg.:

Ivan Knez, veletržec in velepos. v Ljubljani.
Andrej Šarabon, veletržec in pos. v Ljubljani.
Josip Lenče, veletržec in posestnik v Ljubljani,
Ivan Mejač, veletržec v Ljubljani,
Anton Pogačnik, posestnik v Spodnji Šiški,
Franc Jarc, posestnik v Medvodah,
Avgust Jenko, posestnik v Ljubljani,
Alojzij Vodnik, kamnosek in pos. v Ljubljani.

Rezervni zaklad K 800.000.—.

Upravno premoženje koncem leta 1912 K 19.000.000.

:::: Ustanovljeno leta 1881. ::::